

РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXV, č. 1 / 2015

Наш юбілант – академік Павел Роберт Маґочій – єден з ініціаторів кодифікації русиньского языка на Словакїї, главный організатор научного семінара і публікації з той історічної події.

(Автор портрета: Народный умелець України Василь Скакандій.)

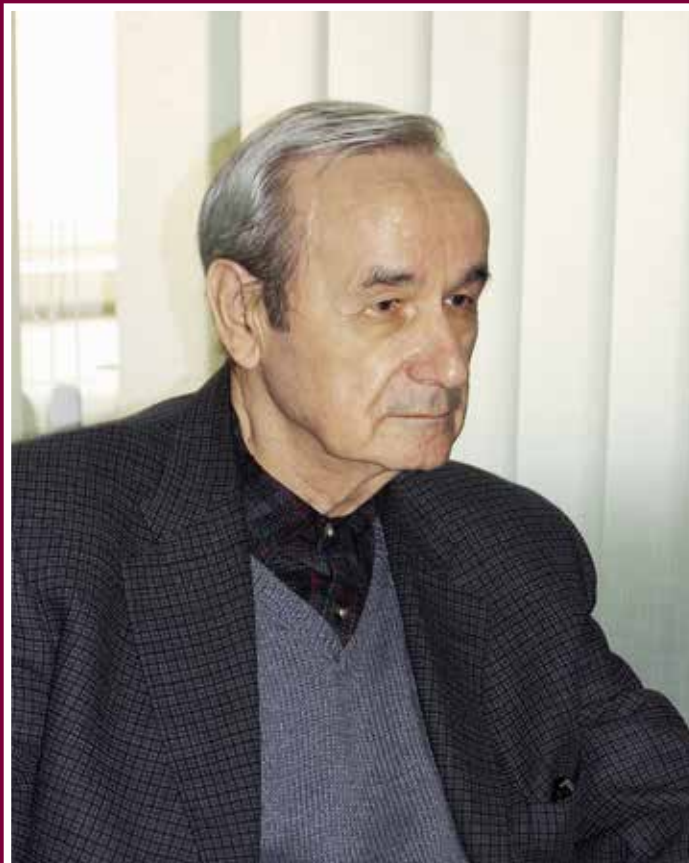
КУЛЬТУРНО-ХРІСТІАНЬСЬКИЙ ЧАСОПИС

Кодіфікаторы русиньского языка на Словакїї

1. Першый директор Інштїтуту русиньского языка і культури при Русиньскій обродї в Пряшовї – доц. ПгДр. Юрій Панько, к. н.

2. Другый, зарівно і послїдній, директор Інштїтуту русиньского языка і культури при Русиньскій обродї в Пряшовї – доц. ПгДр. Василь Ябур, к. н., в сучасности доцент русиньского языка Інштїтуту русиньского языка і культури ПУ (ІРЯК ПУ) в Пряшовї.

3. Тогдышня заступкыня шефредактора Редакції Русин і Народны новинкы, днесь доцентка русиньского языка і директорка ІРЯК ПУ – доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД.

4. Тогдышня членка Редакції Русин і Народны новинкы, днесь одборна асістентка русиньского языка ІРЯК ПУ – ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД.

Доц. ПгДр. Василь ЯБУР, к. н., Інститут русинського языка і культури Пряшівської університету в Пряшові

Юбілующій русинський літературний язык на Словакії (Споминки і задуманя ся по двадцятых роках)

Про історію поєднаних народів є такий період як єдно кліпнута очіма. Ани про історію хочькотрого конкретного языка то не представлять даякий довгий час. Але про історію языка малого народа в сердцю Европы, котрый був перед двадцятма роками торжественно выголошений за язык нормативный, за язык літературный, за язык кодифікований, тых двадцять років є такий час, кідь уж можеме не лем споминати (а треба то робити, бо памятниці уж поступно одходять споміджі нас), але тыж оцінювати зроблене в бурливім часі кодифікації і за протікшу добу.

Я уж о кодифікації русинського языка у нас писав много раз,¹ выступав єм на дану тему на міжнародных і домашніх научных конференціях і симпозиумах,² лемже і так мі не доволить сумління не зробити то знова і дашто менше фреквентоване высловити о тім памятнім і дуже важнім про мене часі і о тім торжественнім дню, котрый ся мі врыв до памяти так, як малошто інше.

Зачну аж часом, кідь єм уж зачав директорувати Інституту русинського языка і культури при Русинській оброді. Главнов причінов того, чом я ся став директором, був факт, же было треба вирішити, ці перейти наповно робити до інституту (бо той роботи было выше головы і про десятых), або то робити лем попри іншій роботі, чім бы ся час докінчіня кодифікачных матеріалів значно продовжив.

Мій колега зволив тот другий варіант, а я пішов на ризик. Зачав єм наповно робити лем на інституті, і став єм ся сам собі і писарці директором інституту. А же то было ризикантне діло, указало ся занедовго. Куртый час по кодифікації єм зівстав без роботи (што была на Уряді роботи в Кошіцях раріта – перший безробітний доцент в ей історії) а іщі к тому мі Русинська оброда дотеперь довгує коло 60 тисяч корун выплаты за веце як пів рока роботи. Наперек тому собі думам, же за зреалізовану роботу на функції директора і кодифікатора ся не мушу ганьбити, же єм за тоту роботу не стратив ани професіоналну, ани людську честь, кідь ей выслідком было успішне докінчіня кодифікачного процесу языка. А той роботи, як уже было спомануте, было про цілий регімент.

Я був у тім часі особов з трёма функціями, а за каждов з тых функцій стояли великы задачі: був єм директором інституту і кодифікатором, членом Выконного wyboru Русинської оброды і председом комісії русинського языка. Як директор інституту і кодифікатор в єдній особі, мусив єм свою основну орьєнтацію сконцентровати на роботу теоретичного характеру – створіння правил графіки і орфографії. То была найголовніша теоретична задача, од реалізації котрой залежало видання вшиткых остатніх публікацій, котры сьме хотіли предложити к выголошіню кодифікації. Бо як выдрукувати штось, поky не суть теоретично розроблены і докінчены правила правопису? Бо як штось выдавати, поky не є теоретично доложене якими знаками писати (азбуков ці латиніков) і подля яких правил їх споєвати до морфем і слов.

А кідь азбуков, то кільки і яких букв (графем) буде обсяговати? З того ясно выходить, же моєв главнов задачов у тім часі было чім скоріше створити і научно обосновати правила графіки і орфографії, інакше повіджене – правила правопису русинського літературного языка. Як ся мі то подарило, могли сьте і можете найти в капітолах I. – VIII. правил правопису, выданих в році 1994.³ На основі них ся писало аж до їх змін в році 2005.⁴

Чом найважніший документ про кодифікацію ся творив аж послідній, чім ся створила атмосфера великого стресу, выкликвана нелем абсенціов правил правопису, але тыж страшным психологічним натиском з боку противників кодифікації, зосмішнёванём і пониженём одборных способностей кодифікаторів і т. п. Думам собі, же главно зато, бо сьме много часу стратили творінём омного менше важного документу – словника лінгвістичных

Обсяг

Доц. ПгДр. Василь, ЯБУР, к. н.:
Юбілующій русинський літературний язык на Словакії

1 – 4

Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н.:
Науковы магiстралы профессора Павла Роберта Магочія

5 – 7

Проф. Др. Павел Роберт МАГО-
ЧІЙ: *Европска Україна, ці євразійска Малоросія?*

8 – 10

Др. Іван БАНДУРІЧ: *Выорав
глубоку борозду на культурнім
полю*

11 – 12

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА,
ПгД.: *Пряшівска універзіта
буде мати унікалну Бібліотеку
карпаторусиністікы*

12 – 14

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА,
ПгД.: *Професіоналну карьеру
присвятив баданю історії Ру-
синів*

15 – 16

Мгр. Зденка ЦІТРИКОВА, доц.
ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД.:
*Русинський діалект улісько-
ублянської долины на зачатку
21. стороча (3)*

17 – 20

Мгр. Яна БОГУСЬКА, Мгр. Іва-
на СЛИВКОВА, ПгД.: *Тема
дротарства в словацькій і
русинській літературі (3)*

21 – 22

Мартін ВЕЛІЧКО: *Русинська ор-
ганізація в Чехах ся активізує*

23

Танита ХОДАК: *Михайло Фейса
– лауреат Премії Антонія Го-
динки*

24

*Часопис Русин і Народны
новинки – до каждой ру-
синської родинки!*

24

1

1/2015
РУСИН

термінів. Зато перестали поступно на за-
сідання інтерегіоалной языковой комісії при-
ходити **Igor Керча** з Ужгорода і **Мірослава Хо-
мьяк** з Польщі і зачали у себе дома творити свої
варіанти языка іншым поступом – найскорше куртым
теоретичным описом языковых ровин, як основного
выходу к ушыткуму остатньому. То є моя відповідь на
высше поставлений вопрос.

Перед тым, як дати правилам правопису дефінітив-
ну подобу, рішив єм ся (в мені інштиту) по пораді із
шефредактором і цілов редакціов Народных новинок,
предложыти на посуджіння шырокій русиньскій громаді
проект Правил русиньского правопису їх опублікованєм
як прилогы Народных новинок в ч. 26 – 27/1994 (по-
зерай титулну страну). В реалізації того заміру мі барз
охотно помагали як шефредактор Народных новинок
Александр Зозуляк, так і ціла редакція новинок.

В Предслові того проекту пишу, же найголовнішов
задачов правил правопису буде офіціално зачати про-
цес кодифікації русиньского языка, што значить, же на
основі принципів писма (графікы) і правопису (орфогра-
фії) предложыти сістемный опис графічных (писомных)
средств, котрыма ся фіксує примарна реч (т. є. – звукова
подоба языка), а тым ся творить єго писемный прояв
(писомна подоба языка). Сучасно высвітлюю, же теорія
графікы мусила быти росшырена о подрбнішы інфор-
мації із звуковой области языка (фонетикы і фоноло-
гії), бо звукова графічна сістема є заложена на принципі
корешпонденції міджі графічныма знаками (графема-
ми) і фонемами як основныма єдиніцями звуковой
сістемы языка. Зато сьме мусили уточнити множество
вокалічных і консонантїчных фонем того діалекту,
котрый послужыв за основу літературной нормы.

При публікованю проекту правил правопису сьме ста-
новили термін, до котрого сьме просили посылати свої
припоминки і одзывы. До указанного терміну пришло
много одзывів і рекомендацій пестрого характеру. Ін-
тереснов з них было, наприклад, тверде просаджованя
зачленити до русиньского алфавіту графему „ять“ (ѣ),
бо же інакше настануть проблемы – з чім го нагородити.
Окрем того, аргументовало ся і фактом, же в старших
русиньских текстах має тота графема довгу традицію
(напр. із часів, кідь ся уж в остатніх восточнославянських
языках не вживала). Люде, котры в зачатках кодифіка-
ції пропонували тоту графему включіти до алфавіту,
до якоїсь міры мали правду, бо як ся вказало пізніше, з
приятєм єй еквіваленту в русиньскім языку – графемы
„і“ а пізніше графемы „ї“ настали проблемы (о тім бы ся
жадала довша статя на высвітліня).

Часть рекомендацій была прыята, але переважна часть
не была прыята як недостаточно научно обоснована. Тым
проект публікованых правил правопису став ся оснований
дефінітивного тексту правил правопису по часточній
управі, што доволило зачати друковати планованы ід
кодифікації публікації по їх правописній управі.

З боку наших нежычливців проект правил был
критікований з ушыткых боків, але о тім, же єм трафив
до живого, пересвідчіла ня главно страшно остра ре-
акція на мою штудію опубліковану уж правописом
з проекту правил в Народных новинках ч. 32 –
33/1994 **Дакотры знакы русиньских діалек-
тів Словеньска в порівнаню з руськыма**

і українськыма діалектамы. Был то кус скорочений і
управлений текст выступліня на міджінародній конфе-
ренції *Сполочны тенденції розвитку славянських языків*
(Сосновець, Польско) 20. – 21. мая 1994. У своїм рефераті
єм ся старав доказати, же екзистують вшыткы условія і
доказы на створіння русиньского літературного языка
і же ся в нїм дадуть словом і писмом выразити научны
выводы (нелем мої, але омного славнішых славїстів) на
реалізацію тых доказів. Был єм дакус гордый і на факт,
же мій реферат з інтересом выслушали і позітивно на
нєго реаговали напр. **проф. Г. Фонтаньскі** з універзіты
в Сосновцю, **проф. П. Адамец** з пражской Карловой
універзіты (мій бывший професор сінтаксісу на тій уні-
верзіті) і многы іншы. Тото вшытко доведна ня дефіні-
тивно пересвідчіло, же сьме на справній пути. Теперь уж
зіставало главно задачов дослова выбоївати на різних
„фронтах“ поволїня торжественно выголосити кодї-
фікацію. А же тых перешкоджїнь были не десятки, але
стовкы, знають главно члены Координачного wyboru
Русиньской оброды, де в тім часі, доволю собі повісти,
дость активно робив і я. Але найактивнішым в тім ділі
был Александр Зозуляк як секретарь (таємник) wyboru,
в чім єм ся му снажив быти штонайхосеннішым поміч-
ником, а то главно там, де было потребне высвітлївати
– на міністерствах културы, школства або в академії
наук языкову проблематіку. О тых проблемах, як і о
проблемах з фінанціями уж было много пописане, зато
ся не буду при них подрбніше приставлївати. Курто
спомянути бы єм хотїв штось інше. Хто з координачного
выбору знав, як бы ся мав реалізовати торжественный
акт кодифікації языка, жебы одповідав міджінародным
штандартам і законам нашого штату? Вшыткы, цалком
справедливо, чекали одповідь од мене як од директора
інштитуції, котра готовить матеріалы ку кодифікації (ани
не так як од єдного з кодифікаторів, але як од члена Ко-
ординачного wyboru РО, бо тота організація іщі вєще як
10 років по кодифікації твердила, же русиньскій язык
кодифіковала она).

Што то є кодифікація языка і який є кодифікований
язык, то мож было без проблемів найти в одборній літе-
ратурі і в научных словниках, але што бы мав обсяговати
акт торжественного выголошіня кодифікації языка, то
єм ся мусив подля архівных матеріалів і старшой одбор-
ной літературы іншпировати близкыма славянськыма
языками. Цїлий програм того торжественного акту до
найменшых подрбностей єм предложыв КВ РО, котрый
го схвалив і приготовив з організачного боку. О подрб-
ностях уж тыж было дость много написане (ту хочу по-
дяковати авторці – **ак** – [Анна Кузмякова] з ІнфоРусина
за інформацію о авторстві тексту главного документу
кодифікації – Декларації), лем обективных інформацій о
кодифікаторах донедавна было дость мало.

І так, прошов торжественный акт кодифікації як єй пер-
ша часть, і знову ся забывают на другу часть того акту,
котра была пообіді 27.1.1995 і мала не менше значіння.
Она мала вказати (а і вказала), же: 1. новокодифікований
язык ся буде мочі зачленити міджі остатні славянськы
языкы; 2. же він має много нереалізованых з різних
прічин спроб єго кодифікації; 3. же ся може сміло зачле-
нити до родины подобных малых языків (може ліпше
бы было повісти – до родины языків малых народів);
4. же кодифікованов нормов мож выразити вшытко

• Двоє главны кодифікаторы русинського літературного языка на Словакії: (зліва) доц. ПгДр. Ю. Панько, к. н., і доц. ПгДр. В. Ябур, к. н., з організатором одкрытя памятной таблі з нагоды 18 років од кодифікації русинського языка Мгр. Петром Крайняком, на будові, де ся одбыло славностне выголошіня кодифікації і научный семінар, а то на будові інтернату Млада гарда в Братіславі. Фотка: А. П.

тото, што ся дасть выразити іншыма славянськыма і неславянськыма языками. Акурат о тоту часть торжественного акту кодифікації ся омного веце інтересовала і брала на ній участь славістична еліта Словакії, акурат ту была оцінена в дискусії і в кулоарных бісїдах робота кодифікаторів визначныма словакістами і іншыма славїстами Словакії.

Як є знаме, на споминанім научнім семінарі были прочітаны три рефераты (проф. Др. П. Р. Магочій, проф. Др. А. Дуліченко, др. н., доц. Др. В. Ябур, к. філ. наук). Тематіку і обсяг тых рефератів сі каждый інтересуючий ся тов проблематіков міг і може найти і прочітати в прекрасній публікації *A New Slavic Language Is Born/Zrodil sa nový slovanský jazyk (The Rusyn Literary Language of Slovakia/Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku)*, котрого едітором (ці відповідным редактором) є П. Р. Магочій.⁵ Книжка была видана в едіції *Восточноевропейскы монографії* видавательством Колумбійской універзіты в Нью Йорку року 1996. Тота научна публікація як перша на світі зачала шырити інформацію о тім, же в світі Славії ся обявив новий феномен званий – русинський літературный язык, а то нелем міджі славїстами, але і остатнїв публіков, маючов інтерес о карпаторусинський світ. Велику цінність набыла тота публікація і тым, же вступне слово до нїй написав еден з найвызначнішых славїстів світа **Нікіта Ільїч Толстой**, професор славянської філології на Штатній універзітї в Москві і академік Російской академії наук, в котрім оцінив діло кодифікаторів і высловив своє пересвідчїня, же тот язык буде приятый і вживаний у вшыткых сферах жывота Русинів.

Главну заслугу на выданю той публікації має проф. П. Р. Магочій, мено котрого є і буде навсе споєне із зродом русинського літературного языка і новодобого русинства вообщє. Є то чоловік, котрый стояв як при зродї научно-го приступу к формованю русинського языка – через єго кодифікацію, єго неоціниму поміч при розвитку языка в сучасности і при єго пропагації у світі. Хоць він сам не-

лінгвіста, тот мудрый чоловік знав і знає, же розвивати і утримати народ при животї без літературного языка – не мож. Робив і робить про благо русинського народа і єго языка із вшыткых сил і надїяме ся, же іщі довго буде. Дякую Вам, пане професоре, за себе і за нас вшыткых, а к тогорічному юбілею од щірого сердця Вам вінчую многая і блага лїта!

І так, перед двадцятїма роками ся зродив новий славянський літературный язык із нашого материнського русинського языка – а што далше або як далше? Такы вопросы собі многы клали і тогды, в часї єго кодифікації, а мусиме сі їх класти і теперь, **в часї недостойной маніпуляції з єго писмовн языковов нормов.**

Уж при писаню споминок к 15. річній торжественной кодифікації языка ем говорив і писав, же найвєце ем смутный з того, же по початочній евфорії настав у нас дома якийсь злом. У світі наші нормы оцінюють, о чім свідчїть і факт, же міг быти выданий з ініціативы Міджінародного конгресу славїстів зборник **Русинський язык** як рівноцінный з іншыма славянськыма языками, лемже у нас дома дакотры вживателї писмовной подобы языка нелемже нароком не дотримують теперішні правописны нормы, але ани тоты з року 1994, хоць твердять, же ся к ним треба вернути назад. **І надале собі думам, же тото порушования правописных норм (ці уж новых або старых) є кроком назад, перед рік 1994, кроком к ліквідації кодифікованой подобы языка.** І надале собі думам, же тото порушования правописных норм выпливать найскорїше з какойсь уразености з неакцептованя дакотрых пропозицій дакотрых членів языковой комісії на зміну в правилах правопису, або може зато, же не были прямыма участниками схвалєваня новых правил. Не хотять порозуміти і надале, же на Словакії уж є научна інштїтуція, котра ся проблематіков языка заоберать на професіоналній, а тым і научній уровни. Тото не є і не може быти добра сітуація ани про тых, што хоснують новы правила, пишуть нима учебники, учать так штудентів і т. п., а тым веце про тых, што ігнорують і першы, і другы нормы з будьяких причін. Тото нас знову розділює, плодить докінця ненависть і іде на руку тым, што нияких Русинів з властным літературным языком не узнають.

Знову, як і перед пятїма роками, підкреслюю, же тот проблем може вирішыти лем одборна діскусія в новинках, в журналах, на семінарах і под. Лем іщі раз підкреслюю – **одборна діскусія**, бо статї тіпу „засмічованя языка“ явами з дакотрых діалектів, або аргументації тіпу „подля мене то мать быти так“ нигде в научных кругах ся не ведуть. Кідь бы був інтерес, я охотно одповім на вопросы з области графікы і орфографії і высвітлю свою позицію к ним, т. зн. чом ем міджі графічны знакы зачленив тоту ці іншу букву, або чом хоцькотре правописне правило є формуловане так, а не інакше, ці уж є то в правилах з року 1994 або з року 2005. Беру то на себе зато, бо дотеперь вшыткы правила з графікы і орфографії формуловав я, але пе-

• Стріча доцента Інституту русинського языка і культури Пряшівської університету в Пряшові Василя Ябура (зліва) з честними гостями: професором Торонтської університету Павлом Робертом Магочієм і сучасним председом Русинської оброди на Словакії Інж. Міланом Мнягончаком.
Фотка: А. П.

ред тым о вшыткых ся діскутовало в языковій комісії. Знову єм подробно прочітав свої записки з діскузій в языковій комісії, а хочу потвердити, же єм не нашов ани єден проблем, о котрім бы ся не вела діскузія. Приклонїня к такому ці іншому формуванню правила залежало все од силы аргументації.

На кінцю свого споминаня на минувших двадцять років од кодифікації і задумованя ся над екзистуючіма проблемами ся знову обертам (уж не першый раз) ід вшыткым конкретным особам і к ушыткым, хто тоты мої шорики буде читати – **зробме вшытко про того, абы сьме ся з'єднали як в правописі, так і в рішанню інших пекучих проблем жывота Русинів на Словакії.** Проблематику літературного языка (а тым і правопису) бы мали робити люде выштудованы в области лінгвістики, главно славістики і русиністики. А помы иде о іншы области – ту треба запоїти інтелігенцію з різних областей і різних професій.

Наконець знову по пятёх роках, бы-м сі доволив кус парафразовати слова із выступлїня **проф. Др. Юрія Ванька, к. н.**, на III. Міджінароднім конгресі русинського языка в Кракові (2007)⁶ в тім змыслі, же **наш язык як тогды, так і тепер ся іщі все находит в ставі глядана, што в історії языків не є ниякий новий яв. Але што є главне, треба ся з куртой історії нашого языка поучіти, добре схосновати, зле оправити на справне і йти далє.**

Ці ся нам у тім ділі буде дарити, залежить лем од нас. К тому нам ушыткым жычу до далшых років розвитку русинського літературного языка много сил, много мудрых пропозицій од мудрых людей і охоты к взаємному порозуміню.

Позначкы і література:

Позначкы 1 – 2:

- Іщі раз о русинській азбуці. In: *Народны*

новинкы, III, 2, 1994.

- Функція і правопис мягкого знака (ь) в русиньскім языку. In: *Народны новинкы*, III, 4, 1994.

- Правила русиньского правопису. Проект. In: *Народны новинкы*, III, 26 – 27, 1994.

- Має місто графема Ё в русиньскім языку? In: *Народны новинкы*, VI, 51, 1997.

- Charakteristika grafických a ortografických noriem rusínskeho jazyka. In: *Zborník MEDACTA '97*. Nitra 1997, с. 1253-1256.

- Русинський язык на Словенску (став по кодифікації і перспектivy розвитку). In: *Русин*, X, 1 – 2, 2000, с. 2-6.

- Rusínsky jazyk na Slovensku (stav po kodifikácii a perspektivy rozvoja). In: *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodzenia po súčasnosť*. Red. J. Doruľa. Bratislava: Slavistický kabinet SAV, 2000, с. 190-205.

- Das Rusinische in der Slowakei (zu Stand und Entwicklungsperspektiven nach der Kodifikation. In: *Die sprachliche Situation in der Slavia zehn Jahre nach der Wende*. Heidelberg: Publikationen zur Slavistik. A. Linguistische Reihe. Band 10. Red. V. Pauser. Europäischer Verlag der Wissenschaften Peter Lang, Heidelberg 200, с. 117-134.)

- Rusínsky jazyk na Slovensku (súčasný stav a perspektivy rozvoja). In: *Človek a spoločnosť: internetový časopis Spoločenskovedného ústavu SAV v Košiciach*, 2000, с. 1-6.

- Stav jazyka Rusínov od kodifikácie až po súčasnosť. In: *XXXIV. Kazinczyho dni*. Košice 2003, с. 9-10 (tézy zborníka).

- Літературный язык. Пряшівська Русь. In: *Русинський язык. Najnowsze dzieje języków słowiańskich*. Red. P. R. Magocsi. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 2004, с. 147-210 (в сполуавторстві з А. Плїшковым).

- Русинський язык в зеркалі нових правил про основны і середні школы з навчанєм русиньского языка. Пряшів: Русин і НН, 2005 (в сполуавторстві з А. Плїшковым), с. 128.

- Орфографічны проблемы і корекції в русиньскім языку в Словакі. In: *Русин*, XVII, 4, 2007, с. 3-4.

- К проблемам кодифікації русиньского языка. In: *Studium Carpato-Ruthenorum* 2010. Ед. К. Копорова. Пряшів: ІРЯК ПУ, 2010, с. 6-12.

- Дакотры далшы роботы позерай в: Dvonč, L.: *Slovenskí jazykovedci za roky 1974 – 1994 a 1995 – 2000*. Bratislava: Veda, 1998 a 2002.

3 Ябур, В. – Панько, Ю.: *Правила русиньского правопису*. Пряшів: Русинська оброда – Інштїтут русиньского языка і культури, 1994.

4 Ябур, В. – Плїшкова, А.: *Русинський язык в зеркалі нових правил про основны і середні школы з навчанєм русиньского языка*. Пряшів: Русин і Народны новинкы, 2005.

5 *A New Slavic Language Is Born (The Rusyn Literary Language of Slovakia)*. Paul Robert Magocsi, editor. With an introduction by Nikita I. Tolstoj, Russian Academy of Sciences. East European Monographs. New York: Distributed by Columbia University Press, 1996/Zrodil sa nový slovanský jazyk (Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku). Paul Robert Magocsi, zodpovedný redaktor. Úvod Nikita I. Tolstoj, Ruská akademie vied. Vychodoeurópske monografie. New York: Vydavateľstvo Kolumbijskej univerzity, 1996.

6 Ванько, Ю.: *Формування койне з літературных штандардів*. In: *Русин*, XVII, 4, 2007, с. 7.

Науковы магістралы професора Павла Роберта Магочія: „На дорогу нам треба сыр і червене вино.“

К уж знамым оцінїням визначному америцькому історикови, українїстови, карпатїстови, картографови, історикови культури недавно прибыло іщі єдно, цалком заслужене оцінїня. Справа о тім прилетїла з України: Научна рада Камянець-Подільской штатной універзиты Івана Огієнка єдноголосно прияла рішїня о удїлїню Павлови Робертови Магочієви титулу **Честный председа Научной рады Камянець-Подільской штатной універзиты Івана Огієнка і схвалила видання зборника лекцій, якы тот канадський ученый прочітав у споминаній універзитї в послїдніх роках.**

Міджі визначныма оцінїнями П. Р. Магочія мож увести – **приятя за рядного члена Канадської Кралївской академії наук (1996), честный титул *Doctor Honoris Causa* Пряшівської універзиты (2013) і много іншых. Самособов, оцінїня – то лем окремы видны выслїдки дуже плоднотой научной дороги проф. П. Р. Магочія, який недавно ославив визначный юбілей жывота – 70 років од народжїня. Але з юбілєєм жывота він зарівно славить і юбілей научный, точнїше 50 років научного діяльства: якраз перед 50 роками як студент другого річника універзиты надруковав свою першу научну роботу в америцькім часописї „New York Times Magazine“.**

П. Р. Магочій ся народив 26. януара 1945 року в місті Енгилвуд, штат Нью Джерзі, США. Закінчив Раджерську універзитету (бакалар – 1966 р., магістер – 1967 р.). Далшы єго научны штудії звязаны з написанєм дізертациї у Принстонській універзитї (доктор філософії („PhD.“) у сферї історії, 1972 р.) і баданєм української історії (главно Галичі) в єднім із найпрестижнїшых начных центрів – Гарвардській універзитї, якы тырвали до 1976 року (Рядный член Академічного научного общества, 1976).

В році 1980 молодой ученый став ся ведучім катедры українських штудій Торонтської універзиты („Chair of Ukrainian Studies“) і наслідно перходить жыти до Канады. **На тій функції Магочій робить уж 35 років і за тот час вдяка неперестанній роботї ученого, високошкольського педагога, видавателя і научного менежера значно підвышыв статус даной научной інштитуції. О тім свідчать єго фундаменталны роботы, котры были надрукованы під покровительством ці уж уведженой катедры, або самой Торонтської універзиты. Сучасно П. Р. Магочій зачав выдавати Гарвардську серію українських штудій і був єй першым редактором (1979 – 1982).**

Систематичны штудії історії України і єй регіонів довели ученому-юбілантови сформувати свій оригінальний погляд на тот вопрос і поступно приправити першу історію України. Вшыткы історици-україністы до Магочія (починаючи, правдоподобно, од М. Грушевського) снажили ся написати швидше історію українського народу (цал-

ком легітимного субекту історії!), але не української державы. **А проф. П. Р. Магочій заміряв ся на історію теріторій, на яких находить ся сучасна держава Україна.**

Еволюція Магочієвого розуміння України і єй глобалной ролї у Централній Европі видна у єго найважнїшых аналітичных роботах: *«A History of Ukraine»* (1996, 784 с.), *«Історія України»* (2007, 640 с.), *«A History of Ukraine: An Illustrated History»* (2007, 340 с.), *«A History of Ukraine»* (2010, 894 с.), *«Люстрована історія України»* (2012, 448 с.) і, наконець, у концептуално завершений історичній сінтезі *«Україна: Історія її земель та народів»* (Ужгород, 2012, 816 с.), яка днесь має великы успіхы на книжнім торгу України, є жадана у науковых кругах, міджі студентами, як і політичнов і інтелектуалнов елітов України. Хоць, як ся признав сам автор, першы книжки з історії він писав не про читателя в Україні, але жебы представити богату історію України широкій англоязычній громаді Северної Америки.

Так ся стало, же по здобыттю незалежности України в році 1991 вшыткы «історії» і «історійкы» выдаваны марксистично-ленінськов історичнов псевдонауков, про сучасників нараз перетворили ся на московську макулатуру. Україна (од основных школ по академічны інституції) наїсто потребовала мати нову, історично продуману концепцію своєї минулости як ключ до розуміння геополітичных, народных і народностных процесів, котры ся дотыкали нової державы.

Може то парадокс, а може факт сцілености української діаспори Северної Америки, але вшыткы три першы «Історії України» нового часу обявили ся якраз в Канаді і написали їх канадськы авторы. Окрем професора Магочія, авторами двох далшых бадань ся стали Орест Субтельний і Сергій Єкельчик. Вшыткы три авторськы концепції у визначній мірі вплинули на формування народной свідомости Українців у часі будовання нової державы. Але, на наш погляд, лем роботы професора Магочія стали ся тым містком, який доволює моделувати модерну Україну будучности – поліетнічну, з міцным центром і самобытныма регіонами, самостачну в економічнім змыслї, європську подля моральных а інтелектуальных цінностей. Іншыма словами, концепція історичной пути України, запропонована проф. Магочієм, запричинила реалну революцію у розуміню того, што є історія України – історія єй домінантної народности, або сума історій вшыткых народів, якы традично заселяли і заселяють просторы, якы охоплює сучасна держава Україна?!

Новаторський приступ выжадовав од бадалця накреслити розвиток вшыткых народів і культур, якы будьколи екзистовали на Україні. На розділ од высшеспомянутых

• Проф. П. Р. Магочій представляє цінну колекцію своєї Бібліотеки карпаторусиністики на Торонтській університеті, котра є єдиною такого типу і розсягу у світі, ректорові Пряшівської університету проф. РНДр. Рене Матловічови, ПгД. (зліва). Ректор ПУ завітав до Канади в році 2012 з цілём підписати білатеральний договір о кооперації міджі Пряшівсков універзітов і Торонтсков універзітов, частёв котрого є договір о сполупраці у сфері карпаторусиністики. Фотка: А. П.

версій історії України, у книгах Магочія Росіяне, Поляци, Жиди, карпатські Русини, кримські Татари, Німці, Румуни, Греци ведно з іншима народами, котры жыють на території України, суть поважованы за інтегральну часть української історії, а не просто як супротивници етнічних Українців у їх властнім довгорічнім бою за народне прожиття. І того віджіння є достатнов гаранційов того, же ёго научны роботы перейдуть тестованём часу і будуть потрібны в будучности.

На основі багатого доказового матеріалу автор української історії поступно попереать історичні міфи, якими были переповнены учебники комуністичної минулості: же Московія якобы была дідічом Київської Руси, же Крим – то російська земля, а Україна – то земля Українців і под.

Таков научнов дорогов учений ся дістав до невыгодной позиції. Може у першім ряді то было повязане з гляданём своїх етнічних корінів, што є характерістичне про емігрантські громады Америки. І то привело ёго в році 1968 на виход Чехословакії, окупованой перед ёго очами Советським союзом і ёго сателітами. Ту ся вшытко у судьбі молодого бадателя змішало до копы – масовы протесты проти окупації, зажиткы із спознання «соціалістичной» правды на тім боці „железної опоны“, найджіння родной землі своїх родічів, яка зачінала ся на виход од советсько-чехословацьких штатных граніць, заказ навщівы той території, і... залюбління ся до дівкы з русиньского села Вышня Яблінка на Выходній Словакії, з котров ся повинчав.

Є правда, же в тім часі советська пропаганда в СССР і в державах такзваного соціалістичного табору уж скоро четвертину стороча твердила, же Русинів не є – они свідомо ся перетрансформовали на Українців.

Не суть русиньскы школы, русиньске радіо, театр, преса, універзіта, видавательства,

книжки – вшытко того даколи было, але советьскы «ослободителі» вшытко того зліквідовали. Докінця і русиньску народность! Ідентифіковати ся Русином (не Українцем!) у СССР значило брати на себе гріх «буржоазного націоналісты», а з тим советська тоталітна система пораховала ся твердо... Переїде много років і єдну зо своїх барз популярных книг **«Народ нїзвідки: Ілюстрована історія карпаторусинів»** проф. П. Магочій кінчить словами: **«Карпаторусини існували в минулому. Вони існують сьогодні. Вони будуть існувати в майбутньому».**

Міджі першым Магочієвым дотыком із землём своїх предків і сучасностём перешло 45 років. То десятки років плодноты роботы у карпаторусинстві. Але то тыж причіна многорічних обштрукцій, котры ученому завдало націоналістичне крыло

української діаспори у Канаді, яке екзистовало, як о тім образно высловив ся канадський політолог українського походжіння, японознатель Тарас Кузё, «у властній турні зо слоновою кости». Діаспора, хоць духом была антисоветська, але возроджіння русинства тыж брала як zufальний замір ослабити українську народну ідею.

Як ся став ведучім катедры українських штудій і сучасно зачав писати штудії з карпаторусинства, П. Р. Магочій ся дістав до перестрільбы як українських націонал-радікалів Северной Америки, так і советської системи, а по році 1991 – до великой критікы провладных українських націоналістичных кругів, ба навише – влады незалежной України, яка тыж екзистовала (і дале екзистує!) «у властній турні зо слоновою кости», несогласна зо «сепаратістичным» русинством і выпестованов українських унітарностёв.

То є реальный факт: вклад «русиньского» ученого-україністы вшеляко принижовали як у Канаді, так і в Україні або Словакії, ігноровали, принимали з недовіров, глядаючи в ёго научных выслідках компромітацію і скрыту в росповіді «бомбу із спомаленым часом реакції». Вшыткы тоты обвиніня легко было обыйти, перемінити на вавріны вітязя, як бы не было ёго карпаторусиньских бадань.

Коли на зачатку 70-ых років ХХ. ст. молодой бадатель выбрав за стратегічну тему своїх научных бадань проблему формовання русиньской народной свідомости, вказала ся комплікованость вирішіння той проблеми в будучности. Русинство, законсервоване тоталітными режімами, нигде ся не стратило. Было заказане, але розвивало ся подля законів внутрішньої логікы, поступно вызрівало в глибинах держав-анексантив, а од часу баршановой революції кінця 80-ых років ХХ. стороча знову обявило ся в Україні, Словакії, Чехії, Польщі, Мадярії і Румунії. (У Сербії і Хорватії узнання русиньской народности

ніколи не було проблемом). Нові демократії не єднак поставили к тому актуальному проблему – оновлення народності. Найгірше ся тот проблем рїшать в Україні!

Якраз ту бы требало využити скушености науковця-русиністы П. Р. Магочія, ёго фундаменталны работы, такы як *«The Shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus', 1848–1948»* (1978), ёй український переклад *«Формування національної свідомості: Підкарпатська Русь, 1848–1948»* (1994; у 2015 р. заплановано третє видання); *«Carpatho-Rusyn Studies: An Annotated Bibliography»* (штыри томы: 1988, 1998, 2004, 2011); *«Our People: Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America»* («Наш народ», штыри видання: 1984, 1985, 1994, 2005); *«Русины на Словенську: Історичный перегляд»* (1993 р. – в англійськїм языку, 1994 р. – в русинськїм і словацькїм языку), двойтомник *«Of the Making of Nationalities There is No End»* (1999), ёго практичны конверзачны приручники *«Let's Speak Rusyn. Бісідуйме/ Говорім/Бешедуїме по-руськы»* (три языковы варіанти; 1976, 1978, 1989, 1997), (позн. ред.: **остатнє видання вышло в децембрі 2014 року на Словакії у видавательстві Академія русиньской културы в Словацькій републіці**); ёго мапу *«Росселєня карпатських русинів»* (1996, 1998), яка фіксує вшыткы заселєны пункты на історичных теріторіях Русинів. На-конець, зміцніню ідентичности русиньского народа в новых демократичных державах Центральной Европы у визначній мірі помагать научно-популярне видання П. Р. Магочія *«Народ нізвідки: Люстрована історія карпаторусинів»*. Реалізація того мега-проекту тримала скоро десять років (2006 – 2014); за тот час книжка узріла світло світа у десятках языках – карпаторусинськїм, англійськїм, українськїм, чеськїм, словацькїм, румунськїм, мадярьськїм, войводинорусинськїм, хорватськїм і польськїм. Цїлковый тираж – понад 22 тисяч фалатків.

Не так давно під общов редакціов проф. П. Р. Магочія вышла англоязычна *«Encyclopedia of Rusyn History and*

Culture» (2002 р., друге видання – 2005 р.), в якій скондензована работа понад двох десятков ученых-русиністів. Потім тот унікатна работа пришла на Україну, переложена на український язык – *«Енциклопедія історії та культури карпатських русинів»* (Ужгород, 2010, 888 с.). Інформації в тій книжці доволять англоязычному і українському (у шыршій змыслі – славянськїм) читателєви глубше спознати історію, културу, традиції карпатських Русинів. Тому помагать і то, же **проф. Магочій є президентом-заснователєм Карпаторусиньского научно-бадательского центра в США** (1978 –). Центр ся старать о выдаваня серії научных перекладів *«Карпаторусиньска класіка»* (выходить од року 1987, дотеперь вышло 15 томів).

До днешніх днів проф. Др. Павел Роберт Магочій є автором понад 600 научных работ з різних дисциплін – історії, картографії, бібліографії, языкознательства, етнополітики і под. Переважна часть з них є присвячена проблемам карпаторусиністики. Ёго публікації од самого зачатку выкликали, і дале выкликують остры дискусії, главно в тих кругах, де не узнать русиньський народ. Але тоты работы, росшырєваны десятками журналів і новинок, стали ся важным фактором народного пробуджєня карпатських Русинів.

Він є все в „гушаві“ карпаторусиньского возроджєня. Є членом-заснователєм Світового конгресу Русинів (1991 –), членом Світової рады Русинів (1991 – 2009), ёй честным председом (2009 –), заснователєм Русиньских недільных школ на Закарпатю, ініціатором і заснователєм Міжнародной літнєй школы русиньского языка і културы *«Studium Carpatho-Ruthenorum»*, організованой Інститутом русиньского языка і културы Пряшівской універзіты (од року 2010), але тыж ініціативным членом приближно двох десятков різних організацій, фондів, ученых рад, комісій і под.

Попри тім вшыткїм наш юбілант зїстав простым, скромным чоловіком, вірным приятелєм, надійным помічником, ерудованым сполубісідником, добрым знателєм і любителєм класічної музики, співаком церковного хору, скушєным дегустатором вина, великым гурманом і надхнєным любителєм путованя, з яким автор тих рядків перешов тисячі і тисячі кілометрів. Може уж завтра він зась зателефонує і запропонує сполочный план. Надїю ся, же в одповіді він зачує: – *Прекрасна ідея! На дорогу нам треба сыр і червєне вино.*

• В році 2013 Пряшівска універзіта в Пряшові удїлила честный тїтул „Doctor honoris causa“ професорови Торонтської універзіты П. Р. Магочієви (всередині). Зліва ректор ПУ проф. РНДр. Рене Матловіч, ПгД., і справа проректор про науку і акредітацію проф. ПгДр. Петер Коня, ПгД.

Европска Україна, ці євразійска Малоросія?

(Перероблена і росшырена версія.)

Перед роком, кідь кріза на Україні ся стала главнов новинов у міджінародных медіях – принайменшім на дакілько тыжднів, – много людей было несподівано заскоченых. Але ці наісто ту, у тій нестабільній части світа, были условія на якесь несподіваня?

Далшы роздумы суть споєны зо штирёма аспектами подій року, котрый є за нами: анексія Криму; стратегічны цілі путіновской Росії заміряны на звышок України; несподіване появління на сцені Мадярії і ей інтересу до Закарпатя; а тыж реакції лідрів України на ей такзванный „руси́нский вопрос“.

Дакілько місяців перед тым переважна часть світових медій голосила, же Крим є „історічно російсков теріторією“, котра лем недавно ся стала частёв України. До якой міры є підложене тото тверджіння?

Было бы хосенно памятати дакілько простых історічных фактів. В році 1783 Крим був анектований тогдышнёв російсков імперією і зівстав частёв той імперії і ей советьской державы-наступника до року 1954, значіть цілых 170 років. Од року 1954 Крим був частёв України, а то далшых 60 років. Але найдовший час – од половини XV. до кінця XVIII. стороча, т. є. приближно 330 років, Крим був частёв Кримского ханату. На челі Кримского ханату як вазальской державы Османьской імперії стояли предкы кримских Татарів.

Кідь говориме о жытельстві Криму, то оно николи не было російске, докінця ани славянське. Оддавна найдалшов граніцёв Славянів была ріка Рось, яка тече лем 100 кілометрів на юг од Києва. То значіть, же Славянів, враховано Росіянів, не мож поважовати за корінне жытельство українських степів, а тым веце Криму. Росіяне, але тыж у меншій мірі Українці, зачали заселёвати Крим лем зачатком XIX. стороча. Также, означіння найдовше жыючого народа на Кримі належить кримским Татарам. Кідь політиці, журналісты і коментаторы-науковці не можуть обыйти ся без максімально стислого поданя матеріалу, коректно бы было вжывати фразу: „Крим – історічна земля кримских Татарів.“

Кількість кримских Татарів на півострові не є цалком точна. Послідне списованя людей в році 2001 зафіксировало дакус понад два міліоны жытелів Криму, з котрых 243 тісяч людей, т. є. 12 процент, ідентіфіковало ся як кримских Татары. Є цалком реалне, же днесь їх є коло 300 тісяч.

Скады ся взяло тых 243 – 300 тісяч людей, кідь в тім часі коло 188 тісяч людей – на приказ Сталіна – насилу і брутально депортовали до советьской центральной Азії? Депортації на выход зачали 18. мая 1944 (позн. ред.: в минулім році був смутный 70-річний юбілей) і кримскы Татары го называють „Чорным днём“ („Кара-кум“).

По скоро півсторочу нученого перебуваня в советьскім Узбекистані переважна часть кримских Татарів ся вернула до домів на зачатку 90-ых років XX. стороча – вдяка приязній політиці незалежной України. Якраз зато кримскы

Татары і їх політичны і сполоченьскы інституції суть такы вірны Україні і боять ся того, же бы мали жыти під російсков надвладов.

Докінця кібы авторатітативный російський уряд Владіміра Путіна був не барз проблематічным, іщі гіршыма суть містны жытелі Криму – Росіяне, або точніше, містны „советьскы“ жытелі – смутнознамы „совкы“. Они в общім з ненавистёв позерають на тых, кого поважують за самозванців із выходу, котры были такы арогантны, же ся вернули і дожадовали ся права жыти на „російській землі“.

Многы містны „совкы“, котры, окрем іншого, жыють в хыжах, котры збудовали і до року 1944 были маєтком кримских Татарів, в них відять мусулманьских привандровальців, котры бы мали одыйти там, скады пришли, т. є. на выход.

А яка была позиція Росії к тому вшыткому? Многы заграничны коментаторы, очівісно, були несподіваны із смілости, а дахто бы може повів аж безоглядности, презідента Росії Владіміра Путіна. Лемже в ёго справованю фактічно ніч чудного не было. Він продовжовав – і дость успішно – у способах, якы давно усталили многы представителі од часів середнєвічної Московії, через Російську імперію, Советьский союз аж до сучасной Російской федерації. Тот способ выходить з історічных московско-російських геополітичных цілів і глубоко закоріненых культурных поглядів.

Вшыткы знаме о московскім і імперьско-російскім вытуженім цілю опановати тепловодны приставы Чорного моря, котры роблять цілорічно. Быв то многосторічний бой, заміряный на вытиснутя Османьской імперії і Кримского ханату із северных берегів Чорного моря, котрый наконець досяг успіх в році 1780 за влады Єкатерины II., за што ей Росіяне называли „Великов.“

Менше знаме – або менше ся говорить – о ідеологічных цілях Путіна, заложенных на глубоко закоріненых культурных традиціях, глубоко вскіплёваных і ёму, і вшыткым Росіянам.

Курто повіджено, принайменшім од XV. стороча Московія, Російска імперія і Советьский союз хотіли назад під свою владу здобыти землі, котры подля них правом належать їм. Спочатку то ся звало „збераня російських земель“ („соби́рание земель русских“), ку котрым зарахововали як дідовизну середнєвічну Києвську Русь. Зо вшытких такзванных великих лідрів Росії тот ціль наконець ся подарило досягнути Йосифови Сталінові в році 1945. Область, котра, як твердять російскы ідеологы, была киевсков дідовизнов, охоплює велику часть європейской Росії, цілу Білорусію, ту треба прираховати і прибалтськы штаты, а самособов і цілу Україну по Карпаты і через Карпаты на западі, і до берегів Чорного моря на югу. (І ніч не значіть такий факт, же балтськы северо-выходны і чорноморьскы южны регіоны той теріторії николи не были частёв Киевской Руси!)

Такий образ „Російского світа“ є глубоко закоріненый

до менталности каждого едного Росіяна. Также Росіян без якогось завагання повість „гей, мы любиме Білорусію і Білорусів“; „гей, мы любиме „Малоросію“ і „Малоросів“.

Як же мы їх можеме не любити? Білоруси і „Малороси“ суть нероздільнов частів нашого тіла і душы. Они немлем же говорят тьма самыма основныма варіянтами выходославянських языків, оны вшыткы суть выходны хрістане – віра, котра найкрасше выражена в єдній-єдиній „істинній“ православній вірі. В тім сценарі просто ніт місця про самостатну Україну, поky ту концепцію не розуміти просто лем як „малоросійський“ компонент єдино-го і нероздільного світу Матері-Росії.

Владімір Путін – найнедавніше втіліня російского світогляду. Одтогды, кідь він на самім зачатку XXI. стороча наступив до влады, він систематічно робив так, жебы тот світогляд перемінити на факт. Єден з ёго найвекшых тріумфів пришов у році 2007, кідь тот маленький даколишній офіцір КГБ стояв коло патріахы і першоієраха двох найвекшых російських православных церьквей – Московского патріархату і Російской Православной заграничної церькви, жебы ведно загоїли велике розділіня („раскол“) внутрі Російской Православной церькви, котрый екзистовав од часів большевицькой революції.

Мы на Западі тыж не знали о факті, або цілено сьме го ігноровали, же Путін має Лукашенка і Білорусію з їх доброй волі у своїй кешені. Путін почас минулого десятироча ся снажив підкопавати Україну – ці у выходній Україні і Кримі, або дале на западі у Закарпатю, докінця далше од нёго, в незалежній Молдавії. Вшыткы тоты теріторії ся трактують як російскы, а жебы то підкреслити, то за державны фінанції на світло світа выходило, справила під покровительством фонду „Русский мир“, множество публікацій творів XIX. стороча, яky говорят о „Малоросії“ і „Карпатський Руси“ (яку творить етнічно українська Галичина і Буковина), а таксамо телевізны документарны програмы о тых землях.

Также Путіновы крокы досправды были допереду ясны. Зачний од Криму, найменше етнічно української з українських земель, і зроб так, жебы вас такой по выголошіню незалежности позвав автономный парламент регіону. Іронія в тім, же такий самый сценарь зреалізовала перед двасто роками імператорка Єкатеріна II. В році 1772 Кримський ханат ся став незалежнов державов під російським протекторатом. Єденадцять років по тім го анектовала російська імперія. У фебруарі 2014 року стали сьме ся свідками єднакого сценаря, лем з єдним розділом: місто 11 років, переход од кримской незалежности к російській анексії тепер ся зреалізовав лем за 11 годин.

Анектовати Крим указало ся як дость легке діло, з оглядом на неприправленость і нежеланя української революційной влады реаговати.

Із выходнов Українов і Донбасом діло было інакше. Україна під веджінём дочасного президента Турчинова, а тепер на челі з президентом Порошенком і премером Яценюком вказала тверду позицію. Тоты лідры перевтілили дух Майдану і Революції достойной 2014 року до рішіня хранити країну і поставити ся проти далшій інвазії на Україну. Іншыма словами, они роблять тото, што як лідры державы повинны робити: хранять теріторіальну цілость своїй країны – України.

Крокы путінської Росії тыж мали інакшый выслідок. Може Путін веце як будьхто іншый перетворив стовкы і

тісячі даколи пасівных жытелів України на патріотів, цілым сердцем жертвувати ся за захрану своїй родной країны – України.

То не значить, же фінальний Путінів ціль вернути цілу Малоросію (Україну) до євразійского світа Росії змінити ся. Наконєць тот ціль ся проявлять у злятю історічної традиції і сучасной геополітичної стратегії.

Уж ем споминав, як од зачатку XXI. стороча – значить уж веце як десять років – Путін назначовав, котры слабы місця має Україна: Донбас, Крим і Закарпатя. Вшыткы знаме, што ся стало на Кримі і в Донбасі. Але што зо Закарпатєм?

На зачатку новембра 2014 Пол Гобыл, коментатор із Джеймставнської фундації, впливного америцького аналітичного центра, написав у своїм блогу статус під назвов *Москва выужыватъ Будапешт, жебы поштвати Русинів проти Києва*. Іншыма словами, інтерес, який Росія од початку XXI. стороча час од часу презентовала до такзваного русинського вопросу на Закарпатю, приніс новий резултат: сполупрацу зо сучасным правоорьєнтованов владов Мадярії на челі з премером той країны Віктором Орбаном.

В основнім, і Путін, і Орбан суть продуктами історічної минулости своїх країн, і каждый з них видить у собі інштрумент на зреалізовання судьбы своїй країны. В припаді Путіна то є євразійська Росія, яка, очівісно, має включати Малоросію, або Україну; в припаді Орбана то історічне Угорсько до розділіня подля Тріаноньского договору з року 1920. В дотріаноньскім Угорську были теріторії зо вшыткых країн, яky тепер мають сполочны границі зо сучасным Мадярськом: южна Словакія, румунська Трансільванія, сербська Войводина, австрійський Бургенланд і українське Закарпатя. Подобно як Путін, і Орбан уважує, же правом і повинностів Мадярська є хранити етнічных Мадярів, котры жыють у тых країнах, іншыма словами, у „близкім пригранічу“ з Мадярськом. К ним рахує мадярську меншыну із 150 000 людми, котра компактно жыє у южнім Закарпатю. В рамках того досправды несподіваного мадярсько-російского сполочного геополітичного інтересу політичны порадацёве і Путіна, і Орбана розогравали карпаторусинську карту, значить намагали ся зловжыти русинський вопрос на Україні.

Ту і тепер може не буде вгодне репродукувати історічны факты о карпатських Русинах і історії Закарпатя. Але переважна часть читателів і в Україні, і за ей границями має в найліпшій припаді лем приближну представу о найзападнішій области своїй країны, зато треба зробити дакілько позначок.

Закарпатя, або історічна Підкарпатська Русь была посліднім теріторіальным прибытком Советського союзу, а тыж України, бо ю припоїли лем на кінцю другой світової войны, в році 1945. Тота теріторія николи не была частів Київской Руси, але в протягу 800 років – од зачатку XII. стороча аж до першой світової войны – была частів Угорського кралівства. В міджівойнових роках XX. стороча была частів новой державы Чехословакії, од котрой ей насилу вернули Мадярську почас другой світової войны, докы ей восени 1944 року „ослободили“ советськы войска.

Хоць Закарпатя было під владов різних країн – Угорського кралівства, габсбургского Австро-Угорська, Чехословакії, – оно часто мало окремый політичний статус. Іщі в році

1848 сполоченсько-політичні лідри регіону зажадали – і дістали од габсбургської влади – істий ступінь самосправи. Оно докінця мало істу автономію як Руська крайна кінцем 1918 року в рамках Угорська, і як Підкарпатська Русь (котру куртый час називали Карпатськов Українов) в рамках Чехословачії од року 1919 до року 1939. Не так давно, в децембрі 1991 року, не менше як 78 % жителів регіону голосувало позитивно („гей“) у референдумі, в яким пожадовали автономію, точніше „самосправу“ про Закарпаття в рамках України. Вислідок того референдуму централний уряд у Києві але не зреалізовав.

Дость о політичнім аспекті. Што зо жытелями Закарпаття? Бівшу часть із них все творили выходны Славяне, хоть їх народна ідентичность дотеперь зістала проблематичнов. Тоты люде традично называли ся Руснаками або Русинами і в різних часах твердили, же належать к російській народности, к українській народности або к окремії карпаторусинській народности. В році 1945 новий советський режим выголосив, же він вирішив народностный вопрос, а то так, же просто выголосив вшиткых містных жителів выходных Славянів за Українців.

По паді комуністичного режиму і Советського союзу вышло наяво, же карпатськы Русины дотеперь екзистують нелем у Закарпатській області України, але і в сусідніх країнах – Словачії, Польщі, Мадярьску і Румунії. Од року 1989 каждая з тых країн Европской унії узнала Русинів/карпатських Русинів за самостатну народность. На розділ од них, незалежна Україна не выявила якийсь інтерес рішати даный вопрос народной ідентиты. Переважна часть представителів централной влады і інтелектуалных кругів України дотримує ся поглядів українських народных ідеологів з кінця XIX. стороча (кідь говориме о тім, так і советських марксистичных ідеологів) о тім, же николи не было, не є і не буде самостатной карпаторусинської народности. І каждый, хто твердить штось інше, є або нешколованым чоловіком, або сепаратістом, заміряным проти України.

Внаслідку тиску з боку влады США, Европской унії і діаспорных організацій карпатських Русинів у першім десятирочу XXI. стороча настали даякы зміны в рішаню того вопросу. У марці 2007 року Закарпатська областна рада (волений орган) векшынов голосів (72 проти 2) схвалила рішіння, котрым узнала Русинів за самостатну народность, а Закон України о языках з року 2012 (дотеперь платный) уводить русинський язык як єден з офіціалных языків країны.

То суть два компоненты русиньского вопросу на Україні: незреалізований референдум з року 1991 о автономії, і невырішений вопрос узнання карпатських Русинів як самостатной народности на штатній уровни. Обидвома вопросами теперь ся вызбрѳла нелем путінська Росія, але і орбановске Мадярьско.

Што бы было треба зробити? І хто бы то мав зробити? Росія, Мадярьско, карпатськы Русины і Україна?

Што ся тыкать Росії, там зміны не мож чекати. Путінова пропагандистична машина дале буде просувати будьякы елементы в рамках або за границями той території, котры суть охотны в Росії відіти охрэнцю регіону і якобы гаранта карпаторусинської народности і закарпатської автономії.

Што ся тыкать Мадярьска, треба підтри-

мати тоты силы у тій країні, якы стоять проти премерови Орбанови і крайнєправій партії „Jobbik“ з єй нещастныма снами обновити дотріаноньске Угорьско, таке, яке было до першой світової войны. Будьяка реконштрукція бы выжадовала зміны границь, і так бы впала політична сїстема і стабільность Европской унії.

Не мож ся не чудовати тому, же сучасна патріотична правіця Мадярьска бы могла быти така наївна і чекала од Росії помічі і сполупрацу. Кідь памятають на історичне дотріаноньске Угорьско і добивають ся го, она легко забывает на то, як у войні за незалежность Угорська в році 1849 Мадяре зазнали поражку од російських царських войск, і як храбру революцію 1956 року задусили советськы танкы, посланы з Москвы. А што ся тыкать мадярьской меншыны в Закарпатю, то нияка пропаганда з Мадярьска не може змінити факт, же єй статус за незалежной України быв мінімално не гірший, кідь не ліпший, як статус будькотрой мадярьской меншыны у сусідніх країнах з Мадярьском.

Што ся тыкать карпатських Русинів, переважна часть з них на Закарпатю, але тыж у сусідніх країнах і в діаспорі в Америці, желають собі, жебы їх узнали за самостатну народность і жебы їх язык і культура здобыли підпору в країнах, де жыють. Од часу революції 1989 року они фактично досягли тоты цілі у вшиткых країнах, окрем єдною – України. Світовий карпаторусинський рух николи не був заінтересований створити окрему державу; він выступать проти змінам міджінародных границь, він все підпоровав територіалну цілость України і, што найважніше, єй прията до Европской унії.

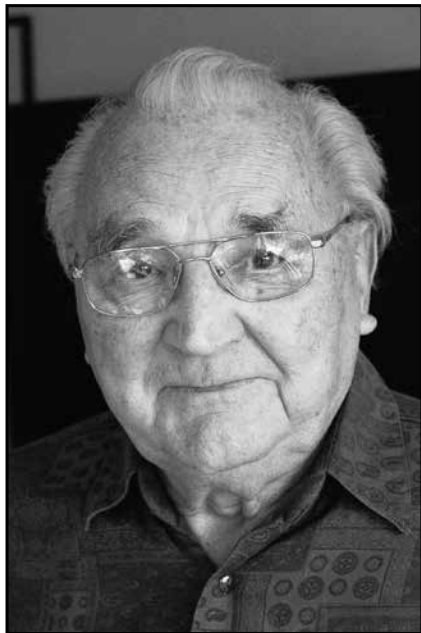
Што ся тыкать тых елементів міджі карпатськыма Русинами, якы досправды чекають дашто од Росії, мали бы памятати: што їм приніс – або ліпше не приніс – Выход. Російскы інтелектуалны кругы николи не приїмали погляд, же карпатськы Русины суть самостатнов меншынов, а як під машкаров Советського союзу „правы“ Росіяне 1945 року наконець взяли тот регіон під свою контролю а за дакілько років они брутально підтяли традичны карпаторусинськы коріня культурной дідовизны – зліквідовали Грекокатолицьку церьков, взяли їм дорогу землю і заказали їм родный язык і народну ідентичность. Карпатськы Русины николи не діставали і не потребують помічі од Росії – ці царської, ці советської, ці путінської.

А наконець, што ся тыкать України. Україна створила русинський вопрос, а Україна може вирішити русинський вопрос. Не мать змыслу закрывати правду, же є народ у середині і за границями України, котрый екзистує і декларує, же є самостатным народом. Не має змыслу закрывати значіня референдуму з децембра 1991 року о автономії. Виріште вопрос автономії в контексті децентралізації органів влады у цілій Україні. А што важніше, узнайте карпатських Русинів за самостатну народность. То є основне право чоловіка, яке сусідні країны, котры належать до Европской унії, вирішили перед многыма роками.

Скоріше або пізніше Україна буде мусити зладити свої крокы з Европсков уніов і зробити позитивны крокы на узнання карпаторусинської народности. Зроблять правилно, кідь то зроблять теперь, бо так лідры у Києві можуть указати, же твердо стоять на позиціях перетворіня своєї країны на европску Україну, а не на евразійску Малоросію.

Выорав глыбоку борозду на культурнім полю

(Ку 90-річному юбілею Штефана Ладжиньского)

Визначна особність музичного життя нелем в рамках нашого регіону, але і в рамках бывшой Чехословачії, пізніше самостатной Словакії – Штефан Ладжиньский 7. марца 2015 ослив визначный юбілей жытця – 90 років од народжіння. Пережыв рокы наповнены плодным діяльством на культурнім полю, котре є великым вкладом до розвою так професіональных, як і аматерських колектівів умелецькой творчости, котры нам все приносили радость.

Штефан Ладжиньский ся народив 7. марца 1925 в маленькім русиньскім селі Матисова, окрес Стара Любовня, в родині грекокатолицького священика. В роках 1931 – 1936 жив у

Мальцові і в Пряшові, де ся учів в основній школі. В роках 1936 – 1939 штудовав на Грекокатолицькій руській гімназії у Пряшові. Почас штудій був членом балалайкового оркестру, котрый заложив визначный композитор Юрій Цимбора, який ся займав оброблєванєм народных пісень, главно з русиньского регіону выходной Словакії.

Потім ся учів у словацьких школах середній Словакії і штудії закінчив у Баньській Бістріці (1945). Коротко штудовав технічны науки і право, але єго судьбов мала ся стати музика.

Ш. Ладжиньский свій музичный талант успішно розвивав у многих колектівах і ансамблях. Быв закладателем Славянського музичного оркестра в Братіславі а в роках 1946 – 1950 був єго дірігентом. Потім vznikнув Воєньский умелецький ансамбель капітана Налепки, де був умелецьким ведучім (1949 – 1951). По переході до Праги, став ся ведучім ансамблю Централного дому чехословацькой армады а пак драматургом Ансамблю Віта Неєдлого (1952 – 1959). Якраз з ініціативы Ш. Ладжиньского єдно з першых своїх выступлїнь тот ансамбель мав в апрілі 1954 у Бардеєві.

Шістьрічне перебування в Празі про молодого Штефана было, так бы повісти, універзітов одборного музичного росту. Ту были можности надвязати плодну сполупрацу з іншыма ансамблями і умелецькыма колектівами, ту спознав многы визначны особности умелецькой сфери, главно представителів музично-композиторской творчости. Окреме треба підкреслити сполупрацу з Емілом Франтішком Буріаном, котрый на єго поетічны тексты скомповав ціловечурню кантату *Мір на оцелю*, котрой премєра ся стала цілоштатнов подїєв. Композитор Еміл Ф. Буріан був чеськым Народным умелцем, плуковником тогдышней Чехословацькой народной армады, а

надійным автором поетічного тексту був молодой капітан русиньской народности зо Словакії.

Успіхы Штефана Ладжиньского високо оцінєвали представителі культурной сфери Пряшівского краю, што ся позітивно проявило при рішаню проблемів професіонального Піддукляньского українського народного ансамблю (позн. ред.: днесь Піддукляньский умелецький народный ансамбель), повязаны з єго далшов екзистенціов. О тых проблемах ся діскутовало міджі представителями ансамблю Віта Неєдлого, міністерством обраны і функціонарями Пряшівского краю. Наслідком діскузій новым містом работы про Ш. Ладжиньского ся став Пряшів, де наступив до ПУНА як умелецький ведучій. З єго приходом до Пряшова доходить к значному оживлїню ансамблю і зміні обсягу работы. В ансамблю ся зачинать проявлєвати нова концепція работы, яка позначіла в першім ряді єго репертоар. Ёй головнов думков было, же **ПУНА не сміє быти лем українськым ансамблем, але мав бы презентувати фолклор, пісні і танці русиньских регіонів выходной Словакії і культуру єй жителів.** Сперечаня о тім, ці має быти ПУНА веце „українськым“, або „піддукляньскым“ ся докінця рішало на уровни Крайского wyboru КПС в Пряшові. Заключне рішіня бы ся дало высловити словами: **„Охабте Штефана Ладжиньского робити так, як хоче. Кідь выслідкы єго работы не будуть добры, потім будеме рішати!“**

Як ся скоро вказало, выслідкы работы Ш. Ладжиньского были добры. Публіка на выступлїнях ПУНА, котрый ся в омного векшій мірі заміряв на фолклор нашого регіону, як на заграничны приклады зо советьской Україны, реаговала позітивно. Хореографков ансамблю ся стала Меланія Немцова, котра припомогла новій штурктуру ансамблю – створінєм групи танцюрістів. Ансамбель мав належну підпору од многих визначных музучных композиторів і хореографів, як і од публікы на єго выступлїнях. Была надвязана сполупраца з музичным композитором Тібором Андрашованом, Народным умелцем В. Добіашом і з многыма далшыма авторами культурных програмів.

В наступнім періоді ся Ш. Ладжиньский стає шефдірігентом Словацького народного умелецького колектіву (SLUK), заступцем

генерального директора Словконцерту, дале закладателём і директором „Štúdia S“ у Братіславі. Окрем спомянутой работы, помагав і многым аматерьскым умелецькым колектівам. **Выдав знаменитый зборник 120 русиньских народных співанок.**

О ёго великій любви к духовній і народній дїдовизні свідчить і то, же ся активно запоїв до діятельства обчаньского здружїня Русиньска оброда, котре vznikло в 1991 році, а він був єй председом в роках 2001 – 2002.

Місто Бардеёв посередництвом одділїня културы Містьского уряду і за великой помочи Ш. Ладіжіньского

в минулых роках організовало в Бардеёвских Купелях успішну акцію під назвов *Словацьке танго*. Скоро 15-річна сполупраца з паном Ладіжіньским была барз хосенна при організованю той подїї, на котру днесь многы лем носталгічно споминають.

Штефан Ладіжінський теперь ославив 90 років свого жывота, наповнених хосеннов роботом на культурнім полю, котра людём приносила радость і потішїня. Дякуєме му за ню і жєламе вшытко найліпше до далшых років жывота.

Многая і благая літа, Штефане!

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД., Інштїтут русиньского языка і културы Пряшівской універзіты в Пряшові

Пряшівска універзіта буде мати унікатну Бібліотеку карпаторусиністікы

Пряшівска універзіта є єдинов універзітов на Словакїї, котра од року 2007 реалізує акредітованы високошкольскы штудії бакалярского (Бк.) а од року 2009 і магістерского (Мр.) учительского штудійного програму (ШП) русиньскый язык і література, т. з. штудії материньского языка і літературы єдної із 13 штатом акцептованых народностных меншын. В новодобїй історії ся обидва штудійны програмы з обективных причін (невизнання народной ідентіты Русинів і їх материньского языка бывшым тоталітним режімом – аж до року 1990) реалізують по першыраз, а аж кінцём академічного рока 2012/2013 ПУ выпустила першых абсолвентів магістерского ШП, т. з. повно кваліфікованых учителів русиньского языка і літературы про 2. ступінь основной школы і про середні школы. З той причіны можеме конштатовати, же в обидвох припадах иде о експерименталны штудійны програмы, котры за пять років реалізації в практиці проходили етапов тестованя з боку учителів партіципуючих на їх реалізації, але і студентів 1. – 3. річника бакалярского ШП і 1. – 2. річника магістерского ШП. Ёстором реалізації даных штудійных програмів є од року 2008 самостатный Інштїтут русиньского языка і културы ПУ (передтым Інштїтут регіональных і народностных штудії і Інштїтут народностных штудії і чужіх языків – окреме їх Одділїня русиньского языка і културы), котрого робітници за послідніх пять років інтензивно сондовали і оцінёвали концепчність першых штудійных планів, структуру їх обсягу, ефективіту дідактично-методічных аспектів в ходї їх реалізації, доступність адекватной штудійной літературы, але поступно формовали і одборный профіл абсолвента як педагога-русиністы. На основі реалізації бакалярского і магістерского ШП в академічных роках 2006/2007 – 2011/2012 пришло ід таким заключіням:

1. Обидва ШП треба інововати в области структуры, обсягу і годиновой дотації.

2. При іновачії штудійных планів треба ефективніше апліковати принцип пріоріты і пропорціональности, а то так, жебы в обидвох ШП было адекватне і пропорціональне заступлїня домінантных предметів з русиньского языка і літературы, які належать до ядра ШП, доповнених предметами з културы, історії і етнографії.

3. При конціпованю новых планів треба брати до увагы когнітивный аспект при систематизованю або розділёваню єдиніць ШП до окремых річників і семестрів при штандардній добі високошкольских штудій – в корешпонденції з вже здобытыма компетенціями студентів в попередных річниках ці семестрах штудія.

4. Выходячі з 3. пункту, треба прецізнїше позерати на логічне надвязованя окремых лінгвістичных і літературно-научных дісціплін.

5. На основі підростаючого інтересу о русиністіку з боку студентів, котры не знають русиньскый язык, респ. ёго діалекты, до штудійных планів ся мусять завести доповнюючі предмети, респ. активіты, котры бы студентам помогли скорїше здобыти языковы компетенції в русиньскім літературнім языку (літня школа русиньского языка і културы, семінар карпаторусиністікы, конверзачны семінары, слуханя і порозумїня учебных текстів з аудіозаписів, респ. цілых взоровых годин або тем з ДВД).

6. Кідь позераме на дефіцит, респ. недоступність адекватной штудійной і жрїдловой літературы з карпаторусиністікы в Европі, про потребы ествуючих, но і потенціальных новых ШП на основі карпаторусиністікы треба выбудовати на Пряшівській універзіті шпеціалізовану Бібліотеку карпаторусиністікы, а то дигіталізаціов єдиной на світї „Carpatho-Rusyn Library“ на Торонтській універзіті і доповнити ествуючу книжкову базу бібліотеки ІРЯК ПУ накупом адекватной одборной літературы.

Даны заключїня ся стали основов на запоїня ся до проекту выголошеного Агентуров МШ СР про структуралны фонды ЕУ в операчнім програмі „Vzdelávanie v roku 2012“ (Едукація в році 2012). ІРЯК ПУ ведно із Інштїтутом мадярьского языка і културы і Центром ціложывотной і компетенчной едукації ПУ на выголошіня зареаговали і ведно приготувилы проект під назвов „Зліпшїня языковых компетенцій студентів ПУ в языках народностных меншын“, конкретно в русиньскім, мадярьскім і (карпато)німецькім, котрый був наконець і схвалений а в році 2013 го ПУ зачала реалізовати.

В рамках розвитку языковых компетенцій в русиньскім языку є проект заміряный на ключову цілєву групу, котров суть пріорітно високошкольскы студенты бакалярско-

го і магістерського студійного програму русинський язык і література, учітелі окремих дисциплін обидвох ШП на ІРЯК ПУ і докторанды, котры сі выберуть тему своєї дізертачной работы із сфери карпаторусиністики (язык, література, култура, соціолінгвістика і под.). Міджі потенціалных членів цільової групи можеме зараховати і студентів інших універзитных інститутів і теологів-Русинів, які сі можуть к своему студію выбрати і предмети, які ся реалізують як виберовы в рамках ШП русинський язык і література, і мають к ним приступ студенти з цілою універзити. Одгадом иде о цільову групу приближно 200 особ. Видить ся нам, же результаты проекту в даній фазі розвитку русинського языка на Словакії і вообщє в карпатській области (переважно в подобі студійной літературы) будуть хосенны і про дакілько цільовых груп з мімоуніверзитного кругу, які бы їх могли вивжывати на приватну самоосвіту, на розвиваня своїх языковых, літературных, лінгвістичных і літературно-научных компетенцій. Иде передовшыткым о:

- а) учітелів основных школ з навчалным языком русинськым,
- б) учітелів ОШ з навчанєм русинського языка,
- в) учітелів гімназій з навчанєм русинського языка,
- г) авторів і видавателів учебників русинського языка і літературы про споминаны тіпы основных і середніх школ,
- г) редакторів русинських масмедій,
- д) інших активных вжывателів русинського літературного языка (активісты русинських організацій, герці професіонального русинського театру, публіцисты, авторы умелецькой, научной або научно-популярной літературы, священники выходных церквей – грекокатолицькой і православної і под.)

При конціпованю проекту на основі аналізу потреб цільової групи сьме выходили в першій ряді з „темной“ епохи про русинську народностну меншыну в попереднім історичнім періоді – од кінця 50. до кінця 90. років 20. стороча. Абсенція русинських народностных школ, абсенція підпорных механізмів на укріплєваня народной ідентити, ліквідація грекокатолицької церкви як єдиной опоры розвитку і укріплєваня народного усвідомлєня, про Русинів значіли динамічну асиміляцію з маєрїтним народом. Надїєв про народне возроджєня ся став рік 1989 і новий ревіталізачный програм Русинів, котрый собі поставив 10 пріорїтных цілів. Міджі нима як перша стояла кодїфікація русинського літературного языка і єго заведжєня до різних сфер жывота, причім як першоряда была дефінована школьска сфера. Правдов є, же розвиток школьської сфери є про утриманя каждого етніка найважнішов задачов, зато і Русины тот ціль брали як найважніший пункт свого ревіталізачного програму. Основаня першых школ з навчанєм русинського языка (Міджілабірці, Свідник, 1997), першого Інституту народностных студій і чужіх языків з Одділїнем русинського языка і културы на Пряшівській універзиті (1998) і робоче місце методіка про русинський язык в рамках Методічно-педагогічного центра в Пряшові значіли надїю на новий зачаток про розвиток русинського народностного школства на Словакії. Дякуючі кооперації спомянутых інституцій ся зачали приготовлєвати першы школьскы документи – учебны основы і планы про навчаня русинського языка на ОШ, пізніше на СШ. В році 1999 был приготовлений перший проект росшыреного

студія русинського языка про студентів студійного одбору (ШО) Учїтельство про І. ступінь ОШ на Педагогічний факулті ПУ. Тот програм, заміряный передовшыткым на русинський язык, на Пряшівській універзиті ся реалізовав аж до акредітації бакаларьского ШП русинський язык і література в році 2006. За тот час під веджїнем робітників спомянутых інституцій – в авторстві, сполуавторстві, методічним веджїню і одборнім посуджованю – на Словакії зачали выходити першы учебники русинського языка і літературы про ОШ і СШ. Приправа на акредітацію високошкольського ШП сі жадала таксамо забезпечити єдиніці ШП потрібнов студійнов літературов, што значіло приготовлєня учебных текстів про множество дисциплін, і таксамо гляданя одборників на реалізацію навчаня. Хоць дотепер было выданных дакілько сінтетичных работ з области русинського языка (*Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русинський язык. Redaktor naukowy P. R. Magocsi, Opole 2004, доповнене виданя із змінами 2007; PLIŠKOVÁ, A.: Rusínsky jazyk na Slovensku: náčrt vývoja a súčasné problémy. Prešov 2007; VAŇKO, J.: The Language of Slovakia's Rusyns./Jazyk slovenských Rusínov. New York 2000; ЯБУР, В. – ПЛІШКОВА, А.: Сучасный русинський списовный язык. Пряшів 2009 і іншы) і русинської літературы (DUDAŠ, N. (ed.): *Rusinski/ruski pisni*. Novi Sad 1997; ПАДЯК, В.: *Нарис історії карпаторусинської літератури XVI-XXI століть*. Ужгород, 2010; ДУЛИЧЕНКО, А.: *Писменность і літературные языки Карпатской Руси*. Ужгород 2008), доднесь про потреби обидвох високошкольських ШП хыбують окремы книжны виданя студійных текстів із задачами (скріпта) про навчаня окремих дисциплін русинського языка і історичных етап розвитку русинської літературы з укажками добовых текстів, як і дакотры уже выданы книжны работы і студійна література, котру на Словакії і за границями выдають русинскы сполкы, високошкольскы інституції і академічны працівници.*

Нова доступна література ся може стати іншпіраціов про заведжєня новых дисциплін до ШП, но і потрібным базовым матеріалом на приправу аналогічных учебных текстів, адаптованых на містны, т. з. словацькы условия, затоже єдиним із основных проблемів нашої інституції при іновації ШП є і тот, же в рамках СР ся такий програм окрем Пряшівської універзити не реалізує ани на єдній універзиті. За границями ся реалізує або росшырена форма студія русинського языка (Педагогічна універзита в Кракові), або бакаларьска і магістерьска форма на універзиті в Новім Саді (Сербія), но в данім припаді иде о шпецифічний програм, кідь позераме на шпецифічны условия розвитку бачваньско-сримських Русинів і їх языкову ситуацію, котру не мож механічно апліковати на языкову ситуацію Русинів на Словакії. То є і найважніша прічіна – чом при іновації обидвох спомянутых ШП мусиме выходити лем з выслідків 5-річного тестованя пілотных ШП на ПУ і приготовлєвати учебны тексты на основі особных практичных скушеностей з навчаня окремих дисциплін (фонетика і фонологія, морфологія, словотворіння, розвиток языка і діалектологія, література, історія і теорія літературы). Далшу барз визначну часть потрібной літературы маєме напланованє здобыти дигіталізаціов Карпато-русинської бібліотеки Торонтської універзити, обсягом котрой ся будеме іншпіровати і при уводжованю новых дисциплін до ШП (напр. языки малых европейских народов, література малых европейских народов,

• Директорка ІРЯК ПУ в Пряшові доц. ПгДр. А. Плішкова, ПгД., представлять дакотрым членам Округлого стола Русинів Словакії (Л. Шведовій, Л. Кралевій, председови А. Лигови і І. Цуперови) будучу Бібліотеку карпаторусиністіки на Пряшівській універзиті, котра буде другов такого тіпу по торонтській.
Фотка: А. З.

світова русинська література і под.). Штуденты так на основі іновованих ШП здобудуть перегляд о екзистенції подібних мінорітних языків у світі як є русинський язык, а научать ся го брати не як штось выняткове ці аж екзотичне, але як часть європейской языковой сітуації, як нормальный факт, же коло языків „великих“ (штатістично великих народів) ся можуть розвивати і цілком ефективно фунговати і языки „малы“ (народностных меншын, народів). Іновованы ШП бы таксамо мали в бівшій мірі подати знаня о літературі і культурі малых народів, подібных як суть карпатскы Русины. На основі знань о языковій сітуації ся штудентам дасть достаток простору на усвідомліня сі рівноцінності обидвох „категорій“ языків, што припоможе підвишню гордості на їх народну ідентіту і материнський язык як дідовизну предків, котру треба хранити і заховати про далшы генерації. Абсолвенты з таким потенціалом знань і компетенцій бы ся перспективно могли реалізовати не лем в школстві, респ. окреме в народностнім школстві, но таксамо в науці, а то не лем карпаторусиністіці, но і в лінгвістіці, ці літерарній науці „малых“ народів. Іде о таку сферу науки і проблематіки, котров ся на Словакії не займають дотеперь никто. Роботы з той проблематіки знаеме од

авторів з Естоньска (А. Дуліченко), Чеськой републіки (Л. Шатава), Англії (М. Стефенс), Росії (Й. Бромлей, С. Брюк), США (Й. Майнеген). Їх вивчыты про іновованы ШП русинський язык і література бы были новым і унікатным розміром в профілі абсолвентів даного штудія на ПУ. Чекаеме, же проект підвиштит в першій ряді локальний розвиток, т. з. припоможе підвиштит якість профілу абсолвентів обидвох ШП. Новый обсяг ШП дає можности здобываня шырших компетенцій – перегляд о проблематіці не лем Русинів на Словакії, але в общім – карпатських Русинів, т. з. і Русинів жыючих в Польщі, Мадярьску, на Україні, в Румунії, Сербії, Хорватії, но і в США – котры далеко перекрочують локальний розмір. Є то главно з оглядом на здобытя знань о меншыновій проблематіці (язык, література, культура, історія) Русинів в окремых штатах. Вызначну позицію – не лем локалну, но і міджінародну – буде мати в першій ряді Бібліотека карпаторусиністіки, затоже єдина така спеціалізована бібліотека з обсягом приближно 15 000 титулів книг і періодік од 17. стороча аж до сучасности ся находить лем на Торонтській універзиті в Канаді. Пряшівска універзіта вдяка тому проекту може ся стати досправды цілоевропским центром карпаторусиністичных штудій.

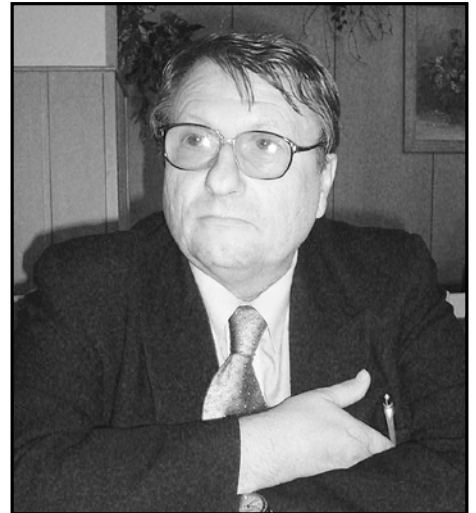

Zlepšení jazykových kompetencí studentů Prešovské univerzity v Prešově v jazycích národnostných menšin,
ITMS 261102302105

„Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť/Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ“

Професіоналну кар'єру присвятив баданню історії Русинів

Ревіталізаційний процес Русинів по Новембрі 1989, істориками означований як третє народне возродження, наново отворив їх недорішені вопросы народної екзистенції з минулости: в першій ряді вопрос їх народної ідентити і літературного мови. На них пробувають давати якнайкомпетентніші відповіді мовознавці і історики, які ся займають історією карпатських Русинів, жыючих в сучаности в розлічній державі карпатського регіону, а спеціально Русинів на Словакії. Єдним з таких істориків на Словакії є і ПгДр. Станіслав Конечні, к. н., котрий науковому баданню історії Русинів присвятив уж понад дві десятиліття років. Кінцем минулого року – 6. децембра 2014 – ославив юбілей свого жывота – 65 років. У звязи з тым юбілєм С. Конечному сьме у неформальній бісіді поставили пару вопросов, на котры нам з прецизностів йому властнов одповів:

• Словацька академія наук (САН) є найкомпетентнішою і найрепрезентативнішою науковим інституціям на Словакії, а вы сьте їй довгорічним науковим робітником. Наісто і тот факт давать Вашим науковим роботам пунц достойности, престижности, а самособов, і вірогідности. Які были Ваши зачаткі в тій інституції? Одколи сьте ся зачали займатися історією Русинів компактно жыючих на северовыході Словакії?

– В Сполоченсько-науковій інституції САН в Кошіцях роблю од 1. марца 1985, то значить уж 30 років. К баданню русинської меншини єм ся дістав нагодю. Інституція ся тогды займав двома окремими проблемами, котры ся тогдышнім політичним і штатним органам віділи были важными, главно з погляду їх перспективного розвитку. Першим были народностны меншини, а другим была молодеж. Як історик єм був заділений до тиму про бадання народностных меншин, хоць в перших місяцях єм пріорітно рішав задачу даної інституції, заміряной на розвиток безграницьної сполупраці міджі выходнов Словаків і сусідніми регіонами Польщі, Мадярська і СССР. Наш колектив ся в рамках штатного плану основного бадання займав вопросами розвитку мадярської і української народности. Ромська і німецька меншина ся дістали до плану бадання нашого одділення аж в наслідуючих роках. По мадярськы єм не знав, зато моєв задачов было робити бадання української народностной меншини на Словакії в періоді соціалізму, то значить по році 1948. Якраз через выслідки бадання неясной народної ідентифікації української меншини на Словакії єм ся дістав к проблематиці Русинів, хоць офіційно Русинів в тім часі не было. Тему русинської народної ідентити части жытельства северовыходных окресів Словакії єм назначовав уж в перших бівших штудіях, котры вышли в зборниках в Кошіцях і в Опаві в році 1989.

• Вызнати ся в помірно комплікованім розвитку народностной меншини, котра нігда в минулости не мала властну політичну формацію, в котрій бы був

ей розвиток простіший, наісто не было легким ділом. Властно, в періоді соціалізму то была про Вас нештандартна ситуація, бо каждая далша меншина жыюча в тогдышній Чехословакії (з вынятком Ромів) мала свою „матерську державу“, ку котрій інкліновала і котра была їй опором кідь уж не матеріалнов, та ходем моралнов. Може і зато тогдышній режим вирішив судьбу Русинів, в тім часі Українців на Словакії таким простим способом, же і їм „пріділив“ матерську державу – Українську ССР. Парадоксно, Русини (або ходем переважна часть із них) ся з таков підпором не стотожнили. З того погляду было дость компліковано інтерпретовати їх розвиток якраз в періоді соціалізму. Не завіділи сьте своїм колегам, котры мали „на старости“ бадання історії може менше комплікованых народностей – Булгарів, Мадярів і под.?

– Екзистенція матерського штату мав істий вплив на статус народностной меншини за його границями, він але не є доміантний, а тиж не все платить, же тот вплив є позітивний. Історія і сучаность то єднозначно потверджують. Омного векше значіння мав позиція, одношіння офіційных структур к даній меншині, характер політичного режиму, розуміння етніцтви в сполочности, затоже они становлюють конкретний тип меншинової політики. Тот може быти ліберальний, штандартний, але і рещтрікчний, асиміляційний, докінця може мати аж геноцидний характер.

Аналізувати і інтерпретовати розвиток Русинів за соціалізму в Чехословакії ся не дало, бо Русини ся будь голосили за Словаків, або зачали акцептовати формально українську народность. Мож было слідовати статусу і розвитку української мінорити. Стачіло лем не закрывати факты о українських школах, о народній свідомости, о культурных інституціях або о вознику і розвитку КСУТ-у, і зарівно спробувати їх логічним способом высвітлити.

Поки іде о баданя народностных меншын, бадатель сі барз не мать з чого выберати, зато же каждая з них ся розвивать роздільно, мать шпецифічны проблемы у своїм розвитку, о котрых сі справила думать, же суть найкомплікованішыма. Каждая міноріта мала в минулости, а мать і в сучасности, даякы проблемы і травми, інакше бы не было што бадати і аналізувати, хоць тоты проблемы суть дость роздільны. У мадярской меншыны, наприклад, домінує ей політичний розмір, у Ромів соціальний, у Русинів і Українців ідеологічний, у Жыдів набоженський, у Німців зась домінує історичний аспект.

• **Ваш професіональний жытє є тісно звязаний з Русинами. Може є то кус сімболічне, же при 60-річній юбілею Вашого жытє, котрый бы мож было характеризувати як якусь кулімінацію Вашой професіональной кар'єры, пририхтовали сьє і книжно выдали выслідкы довгорічного баданя історії Русинів – монографію *Капітолы з історії Русинів на Словеньску* – од найстаршых часів аж по рік 1989. Можете курто представити тоту публікацію.**

– Є правда, же свою путь історіка єм тужыв закінчити монографію, котра бы была науков сінтезов історії Русинів на Словакії. Юбілей мого жытє, котрый сьє споминули, ня якось несподівав. Пришов барз скоро. Така робота собі выжадує проштудувати стовкы історичных публікацій і штудій. Потім бодай лем алтернативно одповісти на множество доднесь отвореных вопросов і з періоду до року 1945 а в повній мірі до баданя загорнути і бывшы підкарпатскы жупы, котры днесь належать Україні. Така задачі є прото барз тяжко відповідно сповнити попри повнім робочім затяжіню в Академії в Кошицях, а в послідніх роках і при педагогічных повинностях в Інституті русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты в Пряшові. Видить ся мі, же тот план буде мочи быти зреалізований досправды аж на пензії.

Зато в році 2009 вышла лем научно-популярна верзія планованой сінтезы, котра презентує скоріше лем нарис історії Русинів од найстаршых часів по новемброву революцію 1989 року. Публікація має 19 частей, найвеце простору єм дав періоду 20. стороча. Намагав єм ся заділити розвиток русиньского етніка до даного історичного контексту, абы не доходило к скреслєваню реалітє. Не захожду до подробностей, але притім єм історію Русинів не хотів спростити.

• **По акредітації бакаларьского і магістерьского штудійного програму русиньскый язык і література на Пряшівській універзіті в Пряшові vznikла по першыраз в новодобій історії Русинів можность выкладати їх історію штудентам в нескресленій формі. Тоты інформації передає штудентам якраз Вы. Было бы интересне знати, яку форму сьє сі зволили – ці порівнованя з тзв. передреволючнм варіантом (проблематіка термінології Русин, Українець, але і высвітлєваня допаду такой термінології у шыршім контексті, респ. тенденції споїня тых народностей через назву „Русин-Українець“), або сьє выбрали даякий інакшый способ інтерпретації? Як на Ваши лекції реагують штуденты?**

– Можность выкладати і штудувати історію Русинів, і хоць скоріше в інформативнім розсягу, є барз важный момент, а то як по актерів,

так і про конзументів історичных дісціплін в рамках того штудійного програму. Літературы, хоць ей значна часть vznikла в минулости, є релативно достаток. Історичны факты ся не змінили, треба їх лем збавити будьякой ідеології і называти річі правыми менами. Зато не можеме бісідувати о Українцях на Словакії перед vznikом Чехословакії, ані о Русинах в періоді Руськой марки, так як не можеме бісідувати о Словаках в періоді Самовой або Великоморавской імперії. Терміны мають одбивати реалітє, а не актуалны ідеологічны концепції. Припад Русинів і Українців по обидвох боках Карпат є комплікованішый тым, же они мають єднаке – выходославянське походжіня, з'єдінять їх выходне хрістіанство, близкий язык, як і дакотры културны сегменты, хоць наслідком історичных причін не сплинули до єдного етнічного цілку. Сітуацію іщі комплікує факт, же сама назва *Русин* мать тыж свою історію. В другій половині 19. стороча ся тот термін хосновав у Галічі і Буковині на означіня якраз той части народовців, котры не принимали русофільску орьєнтацію і были прихыленцями української народной ідентіты.

Поки іде о выклад історії Русинів штудентам, термінологію сі выяснюєме такой на зачатку – в рамках першой лекції. Штудентам бы мало быти ясно, коли може быти бісїда лем о *Русинах*, коли треба вжыти термін *Українець*, а коли треба споминати *Русинів* і *Українців*. Тыж бы мали розуміти, же назва „*Русины-Українці*“ є політичным терміном, а термін „*Русины/Українці*“ зась науков конштрукціов. Кідь уж бісїдуєме о штудентах, видить ся мі, же історія Русинів їх заінтересовала, хоць ані в тім одношіню собі не мож робити великы ілузії.

• **О Вас знаме, же сьє незвычайно прецізным і продуктивным автором научных публікацій. Якы суть далшы планы у Вашім професіоналнім замірянню?**

– В области етноісторії, главно поки іде о сучасность, є прісность і коректность выядрєваня неминучим условієм. Нераз ся стало, же єм над єдним словом або словным споїнем думав і дакілько минут, може веце як поет, котрый складать віршы. Етнічна ідентіта є барз чутливе діло, з котрым не мож нарабляти любовольно. Народностна приналежность є ділом чести і внуторного пересвідчїня каждого чоловіка, на котру мать право і котру му не може ніхто – ані політіці, ані учены силувати.

Што ся тыкать моїх планів, о тых перспективных єм уж дашто прозрадив. Чекають ня але задачі, котры не знесуть одкладованя. Не мам спрацовану а ані опубліковану векшыну выслідків архівного баданя, котре єм зреалізовав на Словакії, в Празі, на Україні і в Польщі, і котре ся односять к історії Русинів і Українців в карпатскім регіоні в 20. сторочу. Ведно з ПаєдДр. М. Гайдошом, к. н., і Мгр. А. Мушинком, ПгД., сьме в рамках грантових проектів позбєрали много копій архівных документів, котры треба ушорити і публікувати. Жаль, часто хыбить час, а скоро все – фінанції. Правда, і дале бы єм хотів брати участь на педагогічнім, експертізінім і популарізацінім процесі.

Нашому юбілантові жычіме, жебы ся му планы подаріло зреалізувати, а к тому міцне здравя, много сил і оптімізму в єго професіоналнім, але і особнім жытє.

Фотка: А. З.

Мгр. Зденка ЦІТЯКОВА, Інститут русинського языка і культури Пряшівської університету в Пряшові

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД., Інститут русинського языка і культури Пряшівської університету в Пряшові

1/2015
РУСИН

РУСИНСЬКИЙ ДІАЛЕКТ УЛІЧСКО-УБЛЯНСЬКОЇ ДОЛИНИ НА ЗАЧАТКУ 21. СТОРОЧА (3)

Аналіза міри вживання русинського языка в улічско-ублянській долині в сучасности

В рамках нашого сондованя сьме формов короткой анкеты слідовали, як часто і в яких ситуаціях люде вживають русинський язык у комунікації (писомній і устній). Анкета была розділена на дві часті. Перша часть была зложена з девятёх вопросов і выжадовала визначіти єдну з можностей, котра найліпше выражать позицію респондента. Респонденты собі могли выбрати два типи одповідей: 1. „гей/ні“ – на выражіня согласности або несогласности з даным тверджінём; 2. „русинський/словацький“ – при вопросах, де сі мали респонденты выбрати котрый язык хоснують. При двох вопросах была в залежности од їх обсягу і третя можливість на одповідь, котра сігнализовала, же респондент уведжений тип комунікації не практикує. Анкета была выготовлена в словацькім языку.

В другій часті анкеты была лем єдна задача, а то переложыти зо словацького языка до свого діалекту 10 речінь. На основі выбраних речінь сьме хотіли становити, в якій мірі будуть респонденты волити містну старшу лексіку в ситуації, кідь не суть лімітованы часом, т. з. мають достаток часу на роздумованя. Далшым нашим цілём было слідовати, яким способом респонденты становлены речіня переложать, а наслідно і запишуть. Выбрати собі могли міджі латиніков і азбуков. До задачі сьме выбрали такы речіня, в котрых респонденты могли схосновати і типічну лексіку про окрему долину ці село – [л'ічімі] і [сорок] – характерістичны про улічску долину, і слова, як [стаїн'а; хл'іў; зац; пир'о'гу] – хоснованы в конкретных селах. По створіню електронічної верзії анкеты сьме ей посередництвом соціальной сітї одослали понад 70 особам з улічско-ублянської долины з надієм, же їх ходем 50 людей заповнить. Жебы підвышити чісло респондентів, бо сьме не чекали, же ся до анкеты запоїть достаток респондентів, адресовали сьме нашу просьбу респондентам з улічско-ублянської долины і через єдну фейсбукову групу Русинів. На фейсбуку анкета была к діспозиції два дні і были сьме несподіваны, же ся до ній запоїло аж 106 респондентів: 70 з них мало до 30 років а 36 респондентів мало выше 30 років. Першу часть выповнив каждый респондент а до другой часті ся пару респондентів не запоїло або переложыло лем єдно речіня. Хоць сьме предпкладали, же до анкеты ся активно запоїть лем молода генерація, вікова шкала респондентів наконець была доста шырока – од 12 до 58 років.

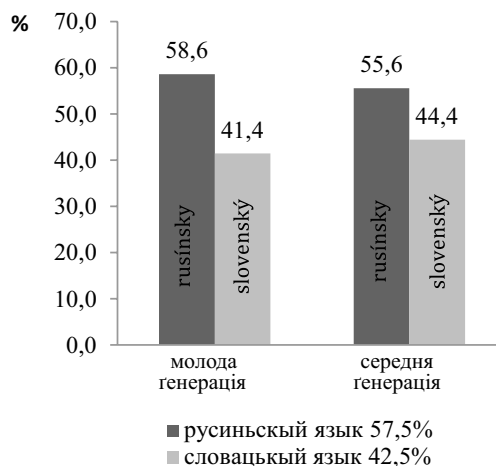
Результаты першой часті анкеты

Результаты першой часті анкеты уведеме в графах і в процентах. В графах уведеме наперед вышитых респон-

дентів доведна – з вычислеными процентами в легенді графу, а пак окремы генерачны группы, т. з. молоду і середню генерачію. Найперше зацітуєме з анкеты вопрос, за ним піде графічне зображіня выслідку а наконець словный коментарь.

В першій часті анкеты ся замірюєме на вживаня русинського языка респондентами, причім уведиме точны ситуації, на основі котрых сі мають выбрати з двох, респ. з трёх можностей. У вступі анкеты респонденты мають доповнити свій вік і визначіти з котрой з двох областей походять.

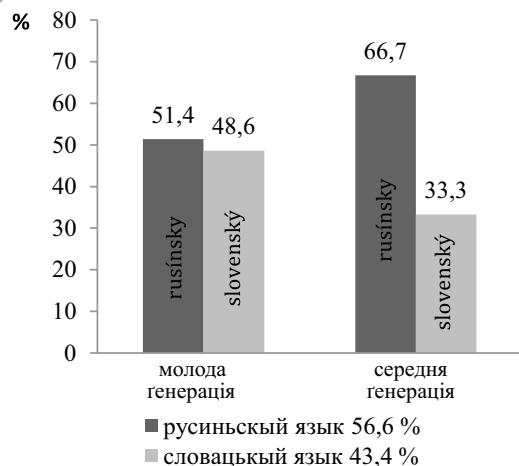
1. Ktorý jazyk používate častejšie?

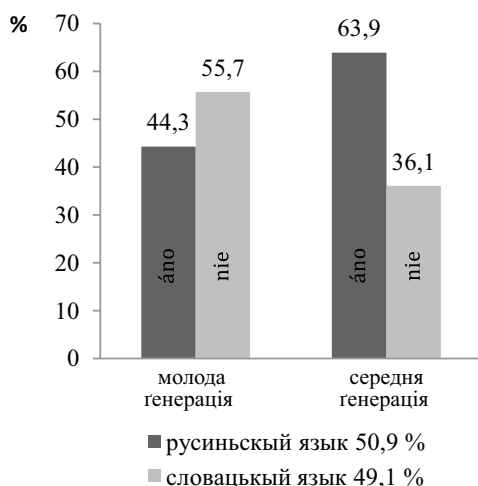
На першый вопрос „Котрый язык вживаєте частіше?“ одповіло 61 респондентів, т. є. 57,5% анкетованих, же частіше вживать русинський язык. Словацький язык преферовало 45 респондентів, т. є. 42,5% анкетованих. З того выходить, же респонденты частіше вживають русинський язык. Выше проценто має русинський язык і в окремых генерачных группах: у середній генерації розділ міджі языками є 11,2% а у молодой генерації є розділ вышый, аж 17,2%.

2. Ktorý jazyk používate pri komunikácii s človekom, o ktorom viete, že po rusínsky rozumie?

Як можеме вычитати з графу, 56,6% респондентів хоснує русинський язык і в комунікації з чоловіком, котрый русинський язык знає пасівно, т. з., же му розумить, але по русинськи не бісідує. Интереснішы суть розділы міджі окремыма генераціями, де мож відіти значный (33,4%) розділ у выбері языка у середній генерації, а лем малый 2,8% розділ у выбері языка у молодой генерації. То значить, же молода генерація ся омного скоріше приспособить партнерови в комунікації і скоріше переходить на другый язык комунікації.

3. V skupine priateľov, v ktorej sa nachádza aj osoba nepoužívajúca aktívne rusínsky jazyk, prispôbujete sa spolu so skupinou tejto skutočnosti a komunikujete v slovenskom jazyku?

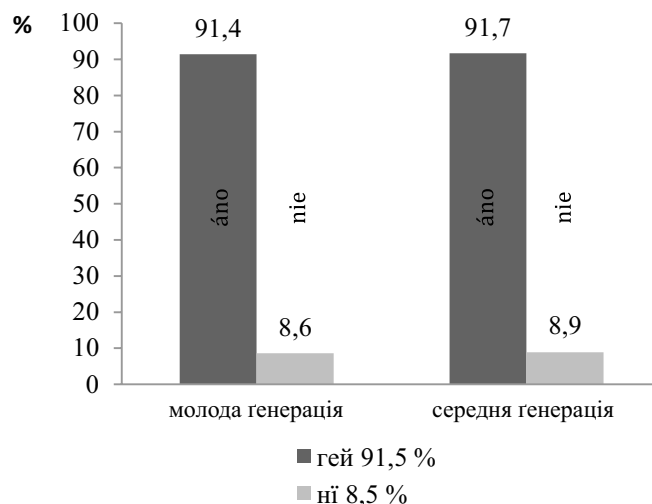

В легенді маємо перетрансформовану відповідь на даний вопрос. При тій відповіді би саме ся хотіли представити, бо ту видимо доста інтересну ситуацію, коли з нашого погляду саме може ми зробили хибу у формулюванні вопроса, який було треба ліпше розвинути, респ. увести моделову ситуацію. У вопросі є ключовим словне spoїня „prispôbujete sa spolu so skupinou“, котра мала респондентів увести до „фіктивної“ моделової ситуації, коли би сі респондент представив себе і своїх русинськоязычних приятелів в групі з далшов особов, активно не хоснуючов русинський язык. Проблем (а тым і не цалком обективны выслідкы) настав наслідком недослідной формуляції вопроса, де саме не увели, же в групі суть і русинськоязычных приятелі. На основі так поставленого вопросу саме дістали такы відповіді: зо вшиткых респондентів 50,9% комунікує у групі міджі собов русинським языком, т. є. 54 респондентів. А 52 респондентів, т. є. 49,1% – по словацькы. Розділ міджі молодов і середнів генераціов у приспособлєваню ся словацькоязычному партнерови в групі є в середнім 19,6%, што є доста высоке проценто.

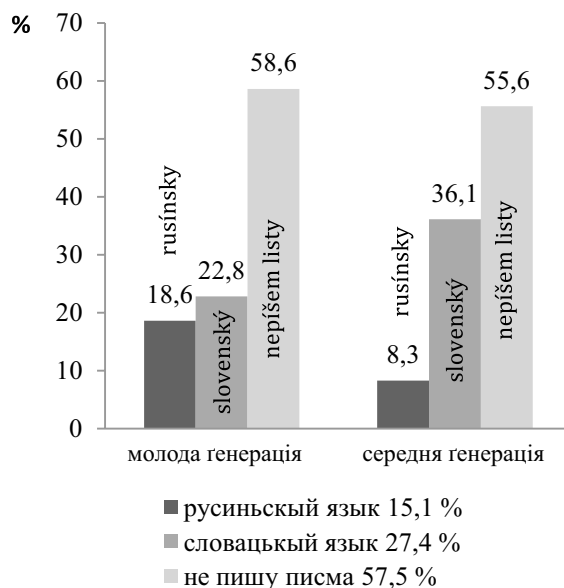
4. Ste zvyknutý prepínať medzi jazykmi v takejto skupine?

На вопрос ці суть респонденты звикнуты в такій групі переходити зо словацького на русинський язык і наспак, уж одпо-

віли ясно. З їх одповідей знову можемо потвердити, же попередній вопрос не був ясно сформулований і респонденты го не цалком порозуміли, бо в 4. вопросі одповідають, же языки в такій групі мінять, а притім в у 3. вопросі главно молода генерація означила же ся приспособлює нерусинськыязычному членови групи і комунікує по словацькы. Понад 91% респондентів собі усвідомлює свою білінгвалность, а з цілої кількості лем 9 респондентів не переходить з єдного языка на другый.

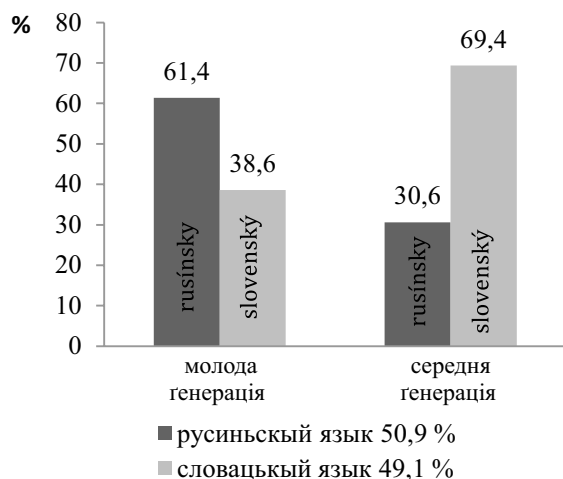
5. Ktorý jazyk používate pri písaní listov príbuzným a priateľom (rusínsky hovoriacim)?

На вопрос о вживаню языка в особній корешпонденції саме з обективных причін понукли і третю можливість одповіді („не пишу писма“), котру, як саме і чекали, респонденты у великій мірі вивыжили, бо днешній тренд електронічної, віртуальной комунікації є такый росшырений, же з традичного (т. є. ручного) писаня писма зробив якусь уж ретрокомунікацію. Аж 57,5% респондентів не пише писма. З даных, котры саме здобыли, тота традична форма комунікації фунгує лем в мало припадах, але переважно в словацькім языку – 27,4%. Лем 15,1% респондентів увело, же писма пише в русинськім языку.

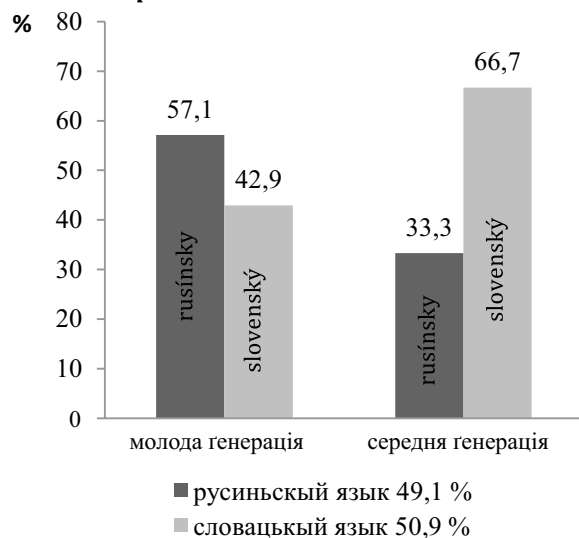
6. Ktorý jazyk používate pri písaní SMS správ príbuzným

a priateľom (rusínsky hovoriacim)?

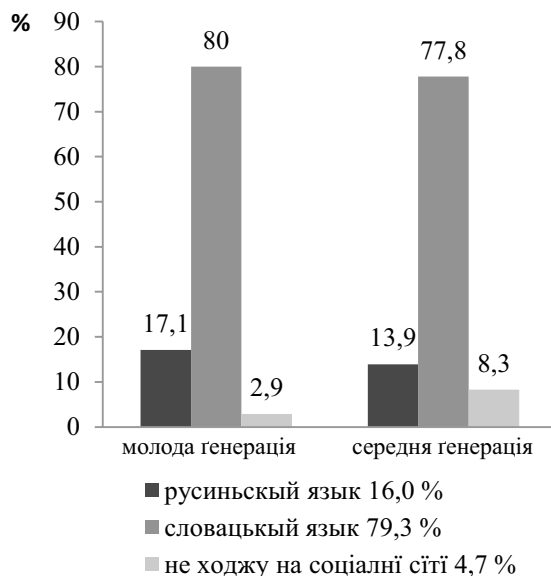
Веще актуальним як писання писем, є посылання SMS-справ („SMS-кованя“), в котрім респонденты хоснують приближно в еднакій мірі русинський і словацький язык. Кідь позераме на генерації окреме, можеме відіти, же русинський язык омного веще хоснує молода генерація – аж 61,4% респондентів. Із середній генерації 30,6% респондентів увело, же русинський язык при писаню SMS-справ хоснує.

7. Ktorý jazyk používate v blahoželaniach k narodeninám, sobášu, narodeniu dieťaťa, vinšoch na Vianoce a Veľkú noc a pod.

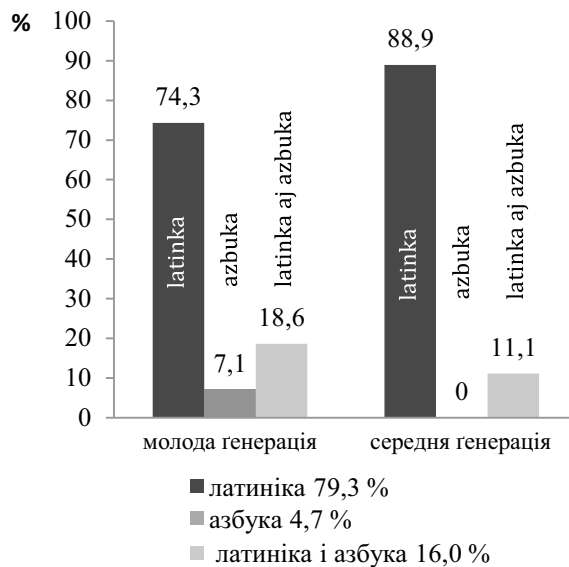
Респонденты хоснують і в тім припадї обидва языки приближно в еднакій мірі. Вживаня русинського языка в гратуляціях є у бівшій мірі зазначене у молодой генерації – аж в 57,1% респондентів. Із респондентів середній генерації 66,7% визначило, же частіше хоснує словацький язык. І ту, подобно як і в 3. вопросі анкеты, вопрос мож порозуміти з розлічных аспектів, што таксамо приписуєме ёго неточній формуляції. Респонденты могли одповісти в общім плані, до чого зараховали гратуляції і віншованя в устній і писомній формі, но і конкретно, думаючи на гратуляції і віншованя лем у писомній формі – посередництвом поштокарты, што сьме мали на увазі.

8. Ktorý jazyk preferujete pri písaní statusov a komentárov na sociálnych sieťach?

З результатів можеме відіти, ці респонденты вживають русинський язык і на социальних сітях. З їх сумаризації нам вышло, же русинський язык при писаню статусів і коментарів на социальних сітях хоснує 16,0% респондентів, словацький язык хоснує 79,3% респондентів а на социальні сіті не ходить 4,7% респондентів. Кідь порівнаме окремы генерації, то видиме, же міра вживаня окремых языків є в обидвох скоро еднака. Молода і середня генерація скоро на 80% преферує язык словацький.

9. Ktorý grafický systém používate pri písaní v rusínskom jazyku?

Послідній вопрос був заміряний на графічну систему вживану при писаню в русинськім языку. З анкеты видно, же аж 79,3% респондентів хоснує при писаню латиніку, 4,7% хоснує азбуку а 16% хоснує обидві графічні системи.

В другій части, в котрій мали респонденты перекладовати тексты зо словацького языка до русинського языка і записати їх, з вынятком єдного респондента ниhto текст не записав азбуков.

Результаты другой части анкеты

В другій части анкеты мали респонденты

можность вибрати сі ці будуть хосновати латиніку або азбуку. Аж на єдного, вшитки респонденти записовали свої переклади латиніков.

Нашло ся дакілько респондентів, котры тоту задачу не вповнили або выхабили речіння, зато при поєднх речінях є різна кількість записів. В обцім можемо повісти, же шкала способів записованя была дуже широка. Респонденти хосновали різну інтерпункцію на записованя, дакотры писали кірілічними буквами, буквами з чеського ці німецького алфавіта. На основі таких „способностей“ запису своєї бісіды мож декларовати велику і акутну потребу заведжіня навчаня русиньского языка до школ. Нашым заміром было здобути одповіді на нами поставлены вопросы. Результаты другой части анкеты уводиме так, же під каждым речінєм, котре в анкеті было уведжене на переклад, подробніше розаналізуєме выбраны слова, респ. укажеме, як были выбраны слова переложены і записаны.

1. Štyridsať minút som musel čakať na zastávke.

В речіню нас інтересовав переклад чісловника „*umupudčiaty*“ і факт, ці главно молода генерація буде хосновати форму „*сорок*“, тіпичну про уліснску долину. На основі вислідків можемо повісти, же 37 респондентів переложило чісловник як „*sorok*“, а з того 23 респондентів належить ід молодій генерації. Найвеце заступлена была форма „*šteredsať (-dcať/-cat)*“ – у высше 45 респондентів, у меншій мірі форма „*štyridsať (-dcať/-cat)*“.

Далшым нашым заміром было в слові „*минут*“ выслідити, ці ся різномістный притиск буде рефлектовати і в писаній подобі языка. Хочеме підкреслити, же здобути обективны выслідки в тім припаді было, самособов, тяжко, бо респонденты акцент не визначовали. Їх записы але і так были про нас інтересны, а то з погляду орфографії, на основі котрой можемо лем дедуковати высловность респондентів: 49 респондентів записало слово як „*menut*“, причім можемо повісти, же респонденты часто хоснують на записаня акцентованого складу з букв *u* латиньску букву *e*, напр.: [*prevo, prejdeš, spet*]. Зато собі думаєме, же бівша часть із 49 респондентів, котры таким способом записали слово „*минут*“, акцентує якраз першый склад. Форму „*minut*“ як другу найвеце заступлену записало аж 48 респондентів. Ту сі вже але не доволюєме бісидовати о акцентованім складі, бо респонденты могли дане слово записати під впливом словацькой орфографії. Зазначена была іщі єдна форма „*minot*“ (лем в двох припадах), котра ясно рефлектує акцентованый склад [*мі'ну'т*].

В речіню сьме іщі слідовали палаталізацію в парадігмі слова „*заставка*“, т. є. у формі локалу єд. ч., бо в молодій генерації маєме зареєстрованы і непалаталізованы формы. Результаты анкеты суть такы: „*na zastavci*“ – то значіть палаталізовану форму записало 81 респондентів; „*na zastavky*“ („*upsilon*“ – під впливом словацькой орфографії), і „*na zastavki*“ – то значіть непалаталізовану форму записало 17 респондентів. В єднім припаді ся нам подарило захопити стару форму слова „*štación*“. Про ліпшу представу уводиме приклады запису:

[*Sórok minót jem músiv čekaty na zastávci.; Šteredsať menut by jem músiv čekaty na zastavci.; Šteredsať menut jem musev čekaty na zastavky.; Sorok menut jem músiv čekaty na zastavci.; Štyridcať minut jem musiv čekaty na zastávki.; Šterydsať minut jem musiv čekaty na zastavci.; Sorok minot musivem čekati na zastavci (štación).; Sorok minut jem musiv cekaty na zastavci.; Штеридсать минут ем мусіла чекати на заставці.]*

2. Dnes sme mali na obed zajaca na smotane.

В данім речіню сьме при слові „*днесь*“ слідовали вживаня варіантів „*днєс'* – *днєс'ка*“. Міджі записами сьме нашли іщі далшу, спрощену

форму слова „*нєс'ка*“. Першу форму, записану латиніков як „*dnes*“, до перекладів увело 11 респондентів. Другу форму, „*dneska*“, записало 26 респондентів а найчастішов была спрощена форма „*neska*“, котру записало аж 40 респондентів. В малых чіслах ся обявили іщі формы „*dniska*“ і „*hneska*“.

Другым слідованым словом в речіню было слово „*заяць*“, причім выходиме з Латтового атласу¹, в яким диференце в даній области два варіанти высловности „*зайц'*“ і „*зайц*“. З наших выслідків видно, же частіше в Г. єд. ч. была записана форма „*zajca*“, котру увело аж 82 респондентів, а форма „*zaca*“ была записана 9-раз. В перекладах ся нам 8-раз обявила і форма „*zajaca*“, про даный діалектний ареал нетіпична.

Подобно як в першім речіню, і ту нам при лексемі „(на) *сметанці*“ йде о яв палаталізації *к* → *ц*. На розділ од першого слова, ту в дакількох припадах доходить к перевзятю словацькой лексемы „*smotana*“ і єй адаптації до русиньского діалекту „*na smotani*“. Такой варіант записало 27 респондентів. Найчастішов была якраз палаталізована форма „*na smetanci*“ – записана 49-раз, а її непалаталізована подоба „*na smetank-i/-y*“ была зазначена лем у 5 респондентів. Далшыми варіантами были: у 6-ох респондентів „*na smotanci*“ а 5 респондентів записало форму „*na smetani*“. В єднім припаді ся респондент вынашов і записав форму, котра є самособов з погляду перекладу до русиньского языка найправильніша – „*pudbetoho*“:

[*Dneska sme mali na obed zajca na smetanci.; Neska sme mali na obed zaca na smetani.; Neska sme mali na obed zajca na smotani.; Neska zme mali na obed zajca na smetanci.; Dnes sme mali na obed zajca na smetanci.; Hecca sьme malі na obіd зайца на смотані.; Dniska sme mali na obed zajca na smotanky. Neska sme mali na obed zajca na smotani.; Dneska sme mali na obed pudbetoho zajca.; Dneska sme male na obed zaca na smotanky.; Hneska sme mali na obed zajaca na smotani.]*

3. Byk spí v stajni.

В тім речіню нас інтересовало, як респонденты запишуть фонему, про котры словацький алфавіт не має відповідну графему, респ. як розлишують поєдны фонемы. На записаня лексемы „*бык*“ суть в анкеті вжыты різны формы. Найчастішов, аж у 61 респондентів, є форма, при якій фонему */b/* цалком выхабили і слово записали як „*bk*“. Другов найфреквентованішов формов є „*byk*“, котру записало 26 респондентів. Поєдны респонденты записали формы: „*bek*“, „*b'k*“, „*byk*“, „*bujak*“, „*bučak*“.

Слово „*снуть*“ ся в анкеті рефлектує штирєма формами запису. Найчастішов є форма, де є буква *u* респондентами записована латиньсков буквов *e* – „*spet*“, далша форма є „*spit*“, двараз была вжыта форма „*spyt*“, раз форма „*spēt*“ а раз форма „*spāt*“, котра з нашого погляду найліпше одрізнять букву од *e* а таксамо ай од *i*.

При лексемі „(в) *стайну*“ могли респонденты вжыти при перекладі назву, яка ся хоснує в окремых селах. На основі выслідків можемо повісти, же таку можливість вжыло пятеро респондентів, причім 3 переложыли лексему як „*v chlivy*“, єден записав „*v chlivy*“, єден „*v mastalni*“ а єден „*v šopi*“. Найчастіше респонденты записали форму „*v stajni*“, аж в 56 припадах, при котрых але не знаєме повісти, ці респонденты консонант *n* помягчують, або ні. Мяжку форму „*v stajni*“ записало 19 респондентів а цалком твердо форму „*v stajny*“ записало 8 респондентів:

[*Bk spet' v stajni.; bk spet' v chlivy.; Bk spet' v chlivy.; Bučák spāt' v stajni.; Byk spit' v stajni.; Bk spet' v stajni.; Бык спуть у стайні.; Bk spit' v stajny.; Byk spit' v stajni.; Byk spet' v stajni.; Byk spit v mastalni.; Бык spet' v stajni.; B'k spet' v stajni.; Byk spēt' v stajni.]*

(Продовжіня в далшій чіслі.)

ТЕМА ДРОТАРЬСТВА В СЛОВАЦЬКІЙ І РУСИНЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ (3)

(Продовжіня з минулого числа.)

Біда Русинів з дому выганяла

Дротарьсков тематиков ся М. Ксеняк занимать і в книжці *Біда Русинів з дому выганяла*, котра вышла в році 2002. Уводна *Приповідка о дротарєві* є здра-матизованов формов приповідкы, з котров ся може-ме стрітати ай в попередній публікації о камюньскых дротарях під назвов *О камюньскых майстрах* (1994). Приповідку автор переробив з дрібныма змінами в поставах і в дії. Управлена до драматичной формы припо-відка о дротарєві говорить намісто о грофській родині, як є то в першій верзії, о родині кралєвській. Осифови будучность віщили дві ворожылі. Дома го чекать люба Марька, котру не зрадить ани про кралєвску дівку Ізабелу. Реплікы постав, подобно як і в книзі о камюньскых майстрах, ся римують. Дротарь Осиф зістає характером неміннов поставов. Представляє тип приповідкового героя, котрый але не має ниякы надприродны способ-ности, як то в приповідках звыкне быти. Вшытко, што ся навчів як дротарь потуючий світом – способность в ліпліню і здобліню, в роботі з дротом – вывжыє на спов-ніня желань роспещеной Ізабелы. Осифовы схопности підкреслює автор єго розвагов, покоєм, з котрым дока-же робити і у выпятій ситуації. Дія градує, бо Осиф має часовый ліміт на сповніня задачі. Спокійного Осифа не вывів з міры ани тот момент, майстровав помалы, роз-важно. Свою задачу сповнив з часовов резервов – допо-лудня мав цілоденну роботу готову. В особі Осифа автор зображує чоловіка з выразныма знаками характеру. Є мудрый, шыковный, терпезливый, смілый, спокійный, вірный, а навыше, проявлять ся у нєго і змысел про гу-мор, кідь в 10. выступі потихы уважує: „Ізабело фешна, скротла бы ты гнедька у нас. В нашім селі гзы, фанты шалены, вірь, бы ты перешли: я бы тобі вывиз штири фуры гною, до рук ті дав вилы – розмітуй по полю!“ (Ксе-няк, 2002, с. 23). „Я бы тобі выгнав сомарства з головы: у нас бы-сь мусила чесати коровы...“ (Ксеняк, 2002, с. 23). Паробок Осиф задачу выповнить, заслужить сі прото і выслужку, але єго реакція несподівать: він ся лем уцти-во подякує за оцініня своєї зручности, высвітлить, же сі принцезну не може взяти за жену, бо в сердці носить свою Марьку, котра на нєго чекать в роднім селі.

Далшу гру в двох діях *Біда Русинів з дому выганяла* з рівноменной публікації присвятив М. Ксеняк свому отцєви-дротарєві і мамі. Дієву основу, котра є перевзя-та з єго попередней книжки *О камюньскых майстрах*, автор перетворив на драматичный жанер. На принципі контрасту створив два характеровы тіпы постав: Мішо Річко є відповідный і робітный газда і зручный дротарь, Адам є недвижный і лінивый хлоп, неодповідный отець, котрый є таксамо дротарь, але глядять сі все легшыи способ зарібку і живота. Агнеса, єго жена, го вышмарить

з дому зо словами, жебы ся без повной піняженкы ани не вертав.

Друга дія гры ся одбыває пізно восени в мадарьскім селі, де при вандрованю світом допутує і дротарь Мішо Річко зо сыном. Нескушений шандарь Адалберт од нєго некомпромісно выжадує поволіня на роботу. Ситуачным гумором автор зосмішнює Адалберта і выдвигує роботу дротарьского майстра Михала, котрого ту газдыні по-знають і честують.

У другім выступі до дії вступлять хлопец Петро, кот-рого Адам взяв на дротарьку зо собов, а теперь го ну-тить жобрати, бо не годе заробити тільки, жебы то лі-нивому Адамови стачило. Михал, побурений Адамовым злодійством і бештіалностєв, пожадує выплачїня грошей хлопцєві і бере го гет. Четвертый выступ ся одограває у богатого газды Міклоша – Мішового ро-дака, котрый зістав у далеких краях газдовати, оже-нив ся, заложив сі родину і явно ся му дарить, але „... в недоспаных ночах збачів, же сумліня ся богатством упокоїти не дасть. Цне ся му за мамов, нянєм і краєм, де узрів світло світа.“ (Ксеняк, 2002, с. 45). „Ей, кебы мі Бог поміг розогнати болячу тугу!“ (Ксеняк, 2002, с. 47).

Міклошове внуторне розположіня, єго став душы, представляє нелем тужбу етаблованого асімілованого Русина, котрый жыє в Мадарьску, але кідь возьме до увагы шырше значїня латиньского мотта на титулній сторінці книги: „Dixi et animam levavi“ (Повів єм і од-легшало моїй душі), тото розположіня ся односить ку тым, котры охабили свій родный край навсе і жыють в чужїні. Лірічна wypowiedь поставы театралной гры є так властно лірічнов wypowiedь авторового субекту.

Дротарьскы черепкы є назва далшой части книги. Вступне слово є роздумом о історії дротарьства Сло-ваків і Русинів, котры жыють на Замагурю: „... уж од протитурецькых воен цісаря Леополда І. єсь Русинів захранєвала од великой біды ...; ... словеньскы майстрове выготовили про Йозефа ІІ. перекрасну колыску, а зато їм Марія Терезія доволила вандровати по цілім цісарстві ...“ (Ксеняк, 2002, с. 50). Амбіціов автора є зазначіти спо-минаня дротарів, бо „їх можна немілосердный час зав-тра выпровадить з того світа.“ (Ксеняк, 2002, с. 50).

Кажду споминку автор зазначає як автентічну wypowiedь старшого майстра-дротаря. „Перед їх одходом сьме збачили, же і мама ходять задуманішы, і нянє контро-люють жолобы в стайни, ці не суть пошкоджены, ці стрі-ха не затікать ...“ (Ксеняк, 2002, с. 51). „Кажда жена ся з обавами лучіла з мужем, – додав дідо Осиф, – бо хтозна, што го там чекать?“ (Ксеняк, 2002, с. 51). „Так сьме ся з нянєм на пять-шість місяців розышли. Моя перша проба, як видите, ся не выдарила, но о рік і я уж ніс свою крошню до далекого світа, – скінчі-ли свої споминаня дідо Ванє.“ (Ксеняк, 2002, с. 53). „... і тріск! Фраїрови по пыску. Про

справедливість треба додати, – витягли дідо Миколай цигаретлю, – же о пару років ся молоды взяли і народили ся їм штирème хлопці і єдно дівча.“ (Ксеняк, 2002, с. 54). „Дротарьскы розлучкы, – хотять дати точку за своїм росправляньм дідо Штефо, – кільки же їх было, і смутных, і смішных, і оплаканых неповторных?“ (Ксеняк, 2002, с. 56).

Дакотры пригоды-споминкы мають драматічну будову: од першого погляду на зафучану локомотіву, через путованя на деревяных лавках у влаку, перше поужыты влаковой латріны, аж по вытечених соровы яйця на новых ногавіцях (першый дротарьскый фрыштик в кошцім парку).

В дакотрых пригодах найдеме окрем несправедливости вчиненой на молодім нескушенім дротарєві, котрому газдыня за роботу не заплатила (іщі го за злодія означіла), і поставу доброго учітеля, котрый ся поставив на бік справедливости і поміг дротарєві здобыти зароблены пінязі.

В розповіді **Мы не крадеме** ся мусили обвинены дротарі вынайти і бранити властну честь так, же усвідчили злодія рівно на місті чіну (як з нарізаных трамів властникови пилю в Кішпешту одрізує клатикы).

Або ся хотіли помстити за то, же їх брїхатый газда означів за мізерных господарів, котры ся знають лем у гною рипати. Помсту зреалізовали так, же кідь пхали віз, та на договорений сігнал прудко загамовали єдно колесо. Так ся стало, же наслідком того несподіваня брїхатый газда не стиг зареаговати – вчас одскочіти, і так го дышель вывернув рівно до болота.

В дакотрых повіданях суть несподіваны поінты: повна таністра найджених пінязей того, хто єй нашов, потїшыла, але не на довго. Пінязі были стары і не мали нияку ціну. Або газда, у котрого дротарь майстровав, був крайном і за роботу го виплатив, і газдыня го погостила облюбленима маковима різанками.

Єдна споминка описує навернутя обторганого і зубоженого дротаря, котрого над Лацковов „води́ло“. „Білый дух“ од нєго вшитко взяв. Мужову неспособность заробити і утримати заробок іщі жена перед селом закрывала.

Іншый дротарь по навернутю домів не міг в ночі спати про свою „хвору маму“. Кідь уж не владав ноги за собов од унавы волочіти, вирішив поужыти фігель і сповнити мамины просьбы, жебы сі уж по ню пришла „зубата“ – облік ся до білої плахты і як смертка ся єй пригварив. Повів, же пришов за нєв. Одразу ся мамі хотіло іщі жыти. ани біль уж не був такий страшный.

Бісіда о вірных мачатах, котрых ся газда хотів збыти і по дорозі до світа їх випустив коло Пряшова, была несподівана. Мачата ся по пятєх тыжднях вернули домів. А наспак, найджений пес так липнув на газдови, же по єго смерти од жалю на газдовім гробі сконав.

Міджі черепками суть і споминкы на то, як група дротарів у неділю варила і єден з них, зато же був барз голоден, наплюв до пирогів, жебы ся остатнім спротивило їсти. „Але того, Юро, ся не дочекаш, – і гнедь выбрав з миски два оплюваны пироги, дав му їх під ніс і додав: –

А остатніх ся спробуй дотулити!“ (Ксеняк, 2002, с. 65).

Выволений щастливець нашов у далшім повіданю захылу у молодой вдовіці, котра го нелем накормила, але му і ногавіці заплатала... Але в борделю ся обчекованя выпараджених

дротарів не наповнили: „Милы“ дівчата были хытры злодійкы, котры їх обкрали і втекли.

Дакотры дротарі были твердоголовы – зятято ся на себе гнівали, не прогварили слова, але єден другому на морозі, в пустынї живот захранив. Іншый не знав порозуміти, чом ся єго жені народила першороджена дівка, кідь му жена обіцяла вытуженого сына. Далшый дротарь з Фольварку мусив твердоголовым свадьбяным гостям з Камюнкы доказовати, же ся о свою жену буде знати постарати.

Міджі черепкы автор зарядив тыж писма дротарям, як і писма од дротарів. Свідчать о тім, же і кідь были дротарі далеко од родины і родины од своїх живителів, думками были ведно: „... што є з тобов, єсь захворів, жыєш? Озвий ся мі! Жегнаць ты твоя жена Маря.“ (Ксеняк, 2002, с. 87). „Хвалабогу, коровы ся доять, лем Кешуля при доїню копе, бештія, як шалена ... Смандровому ем дала хлопцям шыты керпці ...“ (Ксеняк, 2002, с. 88). „Слава Ісусу Хрісту! Агнесо, моя люба жено. Понаглям ся ті написати, бо в новинках стоїть, же прийде тріскупій мороз і довга зима. Зато ті пишу, милована жено, жебы єсь гнедь оkenко до пивніці порядні запхала ...“ (Ксеняк, 2002, с. 88).

Дротарьскы черепкы заперают трагічны пригоды дротарів. Єдного дротаря з Орябины лакомный коваль через красный вышиваний кожух забив соковы і лем кожух привів єго краєнів на стопу врага. Друга пригода документує трагічну смерть двох дротарів з Камюнкы, котры ся вертали домів у часі большевицькой Куновой революції в Мадярську. Дома в Чехословакії ся своїм вблочінєм (большевицьков сорочков і шапков, котры мали на собі) стали підозривыма большевиками. Ани дротарьскы крошні не доказали пересвідчіти чехословацькых вояків о тім, же з Бейлом Куном не мають ніч сполочне. В Сабінові, недалеко свого родиска, скінчила ся животна путь двох невинных молодых мужів. Зістали по них потоки слыз, діти і дві вдовы ...

Пятьдесяты роки 20. стороча принесли великы зміны. На селах ся зачала колектівізація і штат не підпоровав дрібне господарство, то значіть, ани дротарьство. Многы дротарі ся веце до світа з крошнєв не выбрали. По „ніжній революції“ ся в сердці дакотрых дротарів озвала тужба відіти стары дротарьскы стежки. Уж по них не крачали пішо. Везли ся на біциглю або і автом. Стары стежки але за тільки роки заросли травов. Тяжко ся надвизовали давны контакты. Дротарьскы, і тоты людьскы. І села ся помінили. Дротарі ся вертали домів скламаны. Захвали собі ходем пыху на своє дротарьске ремесло і тішити їх, же словацькы дротарі основали недалеко Тренчіна і Глоговця учнєвську школу і свої виробкы молоды ремеселници успішно презентуют за граніцями. Послїдню споминку книжки – **Де суть дірки, там потрібный дротарь** – бісідує вуйко Петро. При уведжених фактах о кінцю русиньского дротарьства автор словами розповідача выядрює і носталгію за минувшов славо честной і твердой роботы: „Што їм, сивым майстрам, ся в памяти выроїло, яки іщі черепкы давны? Дізнаєме ся дашто нове? Не однесуть зо собов під землю недоповіджене? Обновить дахто їх славу, таку унікатну на цілім світї, славу честной роботы, зручности і вандровкы? Славу, котра і нам, Русинам, помагала выганяти біду з дому?!“ (Ксеняк, 2002, с. 111).

(Продовжіня в далшім чіслі.)

Русиньска організація в Чехах ся активізує

Общество Русины.цз – русиньска ініціатива в ЧР (Spolok Rusíni.cz – rusínska iniciatíva v ČR), vzniklo в році 2011 як організація цілоштанного хырактеру, яке презентує народностны інтересы Русинів в Чехах. Центром організації є Прага. Ініціаторами взникну общества ся стали: **Мартін Велічко, Петро Дерцо, Петро Настішин і Михал Феч** – Русины родом із выходной Словакії. Організація має свою штруктуру: председа, 5-членный выбор, ревизора і 37 активных сполупрацowników, офіціално регістрованых членів. Окрем того має пару стовок сімпатизантів або з рядів Русинів, або нерусиньского жытельства. Організація дає о собі знати через вебову сторінку www.rusini.cz і фейсбукову сторінку **Rusnaci v Praze**.

Первістным імпульзом к самостатному взникну організації была представа закладателів створити стабільну і активно інтегруючу Русинів організацію на території Праги і ЧР, причім якраз організачно-правна форма общества бы заступала їх культурно-сполоченьскы і народностны інтересы. Зато уж од самого взникну розвивали прімарне діятельство на тім полю, а то в якнайшырших формах презентації. Сам концепт ініціативы є побудований на аполітичній основі.

Свої активіты одштартовали неформалныма посиджінями. Пізніше зачали офіціално сполупрацовати з магістратом міста Праги і Міністерством культуры в ЧР. З помочов їх організаčných структур і счаси дотачной сполучації Русины створили такы проекты, як: **Русины – мовчаща меншына** в році 2013 або **Путёв русиньской традиції і Русины – О нас з Вами** в році 2014. В основі то были цілорічны культурно-сполоченьскы активіты реалізованы формов різних культурных выступлєнь, лекцій, фільмів, воркшопів і под. Їх цілєм і реалным выслідком было приближыти майорітному жытельству екзістенцію, культуру, ментальность русиньской народностной меншыны, яка жыє в Чеській републиці.

Тоты цілі Русином помагають організовати і „неформалны“ сполоченьскы акції. Наісто найвекшов із них є регулярный русиньскый бал у Празі або народны забавы, сполочны прогульки і много іншых. При обществе фунгує капела, співацька група русиньской народной пісні, посередництвом яких ся снажать научіти і култівовати традиційный репертоар русиньских народных співанок.

В рамках споминаных активіт ся в Празі представила, наприклад, співачка **Анна Порацова** і тріо **Роса** з Пряшова, співацька формація **Тропарь** під веджінем **о. Мірослава Гуменика** із Свідника, фолклорный колектив „**Ruthenia**“ з Братіславы, фотограф **Іван Марко** з лекцій о деревяных карпатських церьквах, фолклорістка **ПаедДр. Анна Деревяникова, ПгД.**, із лекціями о русиньских народных співанках ці традиціях, карікатурист **Федор Віцо** з выставков своїх творів, фотографка **Івана Яшмінська** з выставков фотографій під назвов **Русины**, **Мілан Дурняк** з фільмом **Туменге**, **Осиф Кеселіця** з лекцій о Енді Варголови, русиньска режисерка **Вікторія Дзуренкова** із фільмом **Уйко Віктор**, доц. ПгДр. **Михал Шмігель, ПгД.**, з лекцій о оптації і переселіню Русинів

• Учаснічка єдного з воркшопів (писаня великоденных крашанок), котры організує обчанське здружіння Русины.цз – русиньска ініціатива в Чеській републиці.

до СССР і много далшых. В рамках проекту **Русины – О нас з Вами** ся в Ліберцю а наслідно в Празі представили носителькы народных традицій з околїці Свідника. Тоты в рамках цілоденных воркшопів презентовали чеській публіці практичны укажкы традиційной текстільной ці декоративной výroбы а ведно з тым і тіпичны русиньскы їдла.

Общество Русины.цз – русиньска ініціатива в ЧР ведно з Домом народностных меншын у Празі бере активну участь і в іншых активітах, котры організує Дом народностных меншын. Таков сполочнов активітов была, наприклад, у Празі барз популярна Музейна ніч. Главным цілєм у близкій будучности є дале розвивати традиційны сполоченьскы платформи. Хочеме продовжувати сполупрацу зо штатныма і самосправныма органами ЧР. В році 2015 хочеме до Праги позвати легенду русиньской народной пісні – **Марію Мачошкову** з Пряшова. Плануеме навщівити і надвязати сполупрацу з Русинами в Сербії і Польщі. Будеме і дале розвивати діятельство неформалных співацьких груп і реалізовати діскузны посиджіня заміряны на пестованя русиньского языка. Наісто ся будеме намагати заінтересовати до активіт нашого сполку якнайвеце молодых людей. З тым є споєный і реалный план концепту закомпонованя до діятельства сполку веце модерных і молодій генерації близких трендів.

Вшыткы спомянуты цілі і выслідкы формалных і неформалных активіт ся снажимо конціповати так, жебы сьме Русинам і їх потомкам якнайвеце приближыли і припомянули факт, же голосити ся к русинству і ёго культурній і духовній дїдовизні є одбитком нелем субектївной гордості, але і законом высшого прїціпу. А тым є захованя і далша екзістенція русиньской народностной меншыны в ЧР. Сучасно посередництвом нашого діятельства снажимо ся приближыти Русинів майорітній громаді в якнайвекшій можній мірі, котру нам нашы персоналны і матеріалны можности доволюють.

Танита ХОДАК, Новий Сад, Сербія

Михайло Фейса – лавреат Премії Антонія Годинки

7. фебруара 2014 в Будапешті ся одбыла научна конференція, на котрій професорови Др. Михайлови Фейсови з катедры русиньского языка і літературы Філозофічної факулты Універзیتی в Новім Саді (Сербія) была передана Премія Антонія Годинки.

Премію уділює Цілодержавна русиньска самосправа Мадярська на честь народжіня академіка Антонія Годинки, а того року подія было о то славностніша, бо святкуєме 150 років од народжіня того визначного мадярського ученого, історіка і етнографа, академіка Мадярської академії наук – Антонія Годинки (1864 – 1946), Русина родом зо села Ладомірів (окр. Снина). Оцінюючі Фейсову роботу, главно од девятьдесятих років 20. стороча, было вирішено же лавреатом премії того року ся стане якраз він, ученый-філолог, який своєв работов припоміг розвитку русиньского языка і культури у Сербії.

В році 1992 в Бардеєвських Купелях (Словакія) ся одбыв Перший міжнародный конгрес русиньского языка, а Михайло Фейса як представитель за Сербію став ся членом ту створеной інтеррегіональной языковой комісії, цілём работы котрой была кодифікація окремых варіантів русиньского языка, на базі котрых часом мала vznikнути єдина цілорусиньска норма. Над тым проектом зачав робити і він. Днесь кодифікація русиньского языка є зроблена у штирех варіантах, а того року вліті у Румунії буде представленый і підкарпатський варіант русиньского языка, чім ся закінчить 22-річна напланована работа, чому ся Фейса окреме радує.

Окрем того, же до Будапешту пришов перевзяти собі премію, проф. Др. Фейса на научній конференції прочітав і лекцію о розвою сербского варіанту русиньского языка. На конференції выступили і далшы учены, а то Маріянна Лявинець, Тібор Міклош Поповіч і Марія Ортупай.

Памятний діплом і Премію Антонія Годинки здобув проф. Др. Михайло Фейса за визначный вклад до розвою русиньского языка і культури. Іратуєме.

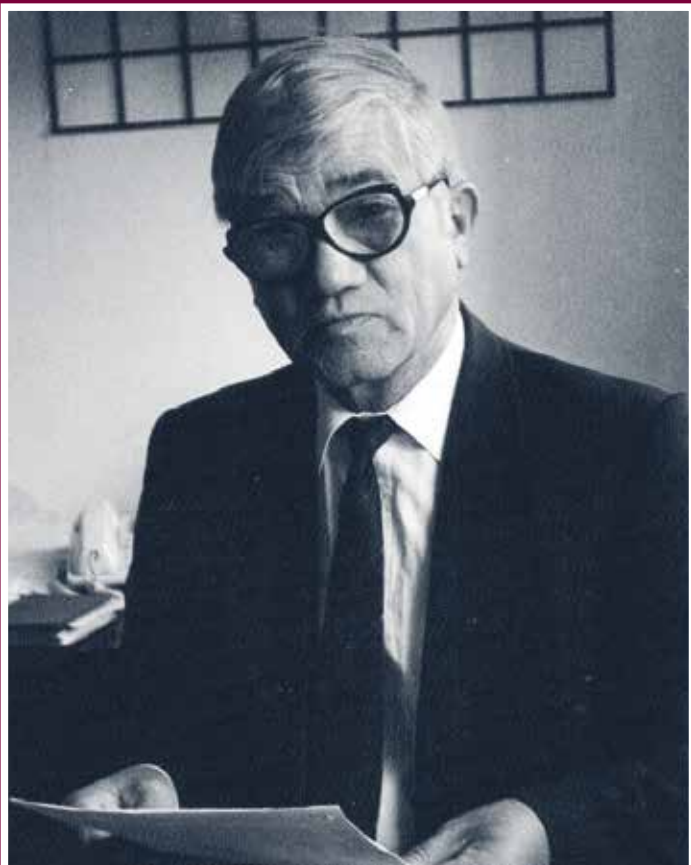
Часопис Русин і Народны новинки – до каждой русиньской родинки!

Першы пореволючны періодікы Русин і Народны новинки выходять 24 років, мають, свій випрофілований обсяг і заміряня а за тот час опубліковали стовкы статей о Русинах і про Русинів. І зато каждый, кого інтересує історія, сучасність і будучність Русинів, може ся многы факты дочітати з русиньскоязычных періодік, котры мають в русиньскім народностнім контексті по році 1989 найдовшу традицію. Было бы хосенне, як бы і вы, наші читателі, сьте ся стали дописователями тых выдань, бо Ваши погляды наісто будуть интересныма і про других читателів. Свої статі можете посылати на адресу: Rusín a ľudové noviny, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, Slovenská republika. А тот, хто хоче передлачовати наші видання, може так зробити посланєм пінязей (Народны новинки – 10 €, Русин – 10 €) на адресу редакції або на банковый рахунок: 4012549760/7500. За каждого нового дописователя, передплатителя і добродителя допереду щіро дякуєме!

Редакція Русин і Народны новинки

КУЛЬТУРНО-ХРИСТІАНЬСКИЙ ЧАСОПИС выдавать **Русин і Народны новинки (6х гоґне, ІСГО: 17079748)**. Предплатне 10 евр. Адреса редакції: **Rusín, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR**. Телефон: **0917 171 912**. Шефредактор: **Мґр. Александер Зозуляк**, редакторка: **ПґДр. Кветослава Копорова**, ПґД., языкова редакторка: **доц. ПґДр. Анна Плішкова**, ПґД. Регістрацны цісла: **ISSN 1339-5483, EV 328/08, МІС 49 589**. Адреса на интернеті: **www.rusynacademy.sk**, e-mail: **rusyn@stonline.sk**. Выдане в фебруарі 2015 р.

Кодіфікаторы русиньского языка на Словакиї

5. Тогдышній сполупрацовник Редакції Русин і Народны новинкы – ПгДр. Михал Гуряк, к. н. († 2007)

6. Тогдышній і сучасный шефредактор Редакції Русин і Народны новинкы – Мгр. Александер Зозуляк.

7. Тогдышня членка Редакції Русин і Народны новинкы – ПгДр. Марія Мальцовска († 2010).

8. Тогдышня членка Редакції Русин і Народны новинкы – Мгр. Анна Кузмякова.

• Публікації, котры были потрібны на вьголошєня кодифікації русиньського літературного языка на Словакії: доц. Пєдр. Василь Ябур, к. н. (одповідный редактор) і доц. Пєдр. Юрій Панько, к. н.: Пра-
вила русиньського правопису (сполуавтор), Пєдр. Михал Гірян, к. н., Пєдр. Кєтєстєаса Копорова, Мтр. Анна Кузмякова, Пєдр. Марія Мальчєска, доц. Пєдр. Юрій Панько, к. н.: Орфографічний словник
русиньського языка, доц. Пєдр. Юрій Панько, к. н.: Русиньсько-русько-українсько-словєнсько-польський словник лінгвістичных термінів, Мтр. Ян Губ: Букварь про русиньскы діти, Мтр. Ян Губ: Читанка про
русиньскы діти (вшытко Пряше: Русиньска оброда, 1994), Фолта: А. З.